

С финансовата подкрепа на програма „Правосъдие“ на Европейския съюз

Asociatia
PRO REFUGIU.org

CSD
CENTER FOR
THE STUDY OF
DEMOCRACY

Асоциация
Демократия
ДЪРЖА

CENTRE FOR
EUROPEAN
CONSTITUTIONAL
LAW
Университетски инициативен фондация

CILD

Italian Coalition
for Civil Liberties and Rights

trabe
the film

НАСИЛИЕ СРЕЩУ ЖЕНИ – КЛЮЧОВИ КОНСТАТАЦИИ И СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВЯНЕ С НЕДОКЛАДВАНИ СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ И ЗА ПО-ДОБРО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЗАПОВЕДИТЕ ЗА ЗАЩИТА

Март 2019 г.

АВТОРИ

- **Алина Моснеагу**, съдия в Апелативния съд в Букурещ, Румъния.
- **Силвия Бербек**, президент на Асоциация „Pro Refugiu“, адвокат в Букурещката адвокатска колегия, Румъния.
- **Габриела Йонеску**, психолог, Асоциация „Pro Refugiu“, Румъния.
- **Миряна Илчева**, старши анализатор, Правна програма, Център за изследване на демокрацията, България.
- **Невена Чайпек**, адвокат, Асоциация „Деметра“.
- **Дияна Видева**, експерт „Насилие, основано на пола“, Асоциация „Деметра“.
- **Д-р Мария Мусмути**, изпълнителен директор, Център за европейско конституционно право, Гърция.
- **Василики Карзи**, адвокат, Център за европейско конституционно право, Гърция
- **Ани Камариоти**, Координатор международни проекти, Център за европейско конституционно право, Гърция.
- **Фламиния Делле Чезе**, Сътрудник правни въпроси и политики, Италианска коалиция за граждански права и свободи.
- **Марта Мартинес Сиера**, Адвокат – експерт „Насилие срещу жени“, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Испания.
- **Нереа Гарсия Лоренте**, Адвокат – експерт „Насилие срещу жени“, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Испания.
- **Ана Гарсия Барбейто**, Социален работник – експерт „Насилие срещу жени“, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Испания.
- **Сара Сааведра Гарлито**, адвокат и мениджър проекти, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Испания.
- **Алида Фомбона Алварез**, Психолог – експерт „Насилие срещу жени“, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Испания, и член на Експертната група за действие срещу насилието срещу жените и домашното насилие (GREVIO).

Тази публикация е изготвена с финансовата подкрепа на програма „Правосъдие“ на Европейския съюз. Отговорност за съдържанието на тази публикация носят единствено авторите и по никакъв начин не може да се счита, че то отразява възгледите на Европейската комисия

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	4
ГЛАВА 1. НАЦИОНАЛНА ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА ЗА ЗАЩИТА НА ЖЕНИ, ЖЕРТВИ НА НАСИЛИЕ ..	5
Раздел 1 Румъния	5
Раздел 2 България	9
Раздел 3 Гърция	12
Раздел 4 Италия	16
Раздел 5 Испания	19
ГЛАВА 2. СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВЯНЕ С ЛИПСАТА НА ДОКЛАДВАНЕ НА СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ СРЕЩУ ЖЕНИ	24
Раздел 1 Правни стратегии	24
Раздел 2 Социални стратегии	28
Раздел 3 Образователни стратегии	33
ГЛАВА 3. ЗАПОВЕДИ ЗА ЗАЩИТА НА ЖЕНИ, ЖЕРТВИ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ	42
Раздел 1 Румъния	42
Раздел 2 България	45
Раздел 3 Гърция	47
Раздел 4 Италия	48
Раздел 5 Испания	50
ГЛАВА 4. ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ЗАПОВЕДИТЕ ЗА ЗАЩИТА	53
Раздел 1 Укрепване на националната правна рамка	53
Раздел 2 Достъп до правна помощ за жертви на насилие, поискали заповед за защита	56
Раздел 3 Стратегии за мониторинг на ефикасността на заповедта за защита.....	59
Анекс – Заинтересовани страни на местно ниво	65

ПРЕДГОВОР

Насилието срещу жени¹ е глобален пандемичен феномен, който не познава социални и икономически граници и засяга жени с всякакъв социално-икономически статус. То е проблем, който трябва да бъде решен от всички държави.

Насилието срещу жени представлява сериозно нарушение на правата на човека и се корени в липсата на равнопоставеност на жените в обществата. Неговото въздействие варира от множество моментни явления до редица физически, психологически, социални и икономически последици в дългосрочен план. То не засяга единствено жертвите, а и общността и държавите като цяло.

Насилието срещу жени може да се впише в няколко широки категории. То включва насилие, извършено от индивиди или от държави. Някои форми на насилие, извършени от физически лица, са например изнасилване, домашно насилие, сексуален тормоз, линчуване, убийства на честта и генитално осакатяване на жени. Съществуват и форми на насилие, извършвани или оправдавани от някои държави, като например изнасилване във военно време, принудителна стерилизация, принудителни аборти, убиване с камъни и бичуване.

Трудно е да се оцени пълната степен на насилие срещу жени, тъй като то все още не се докладва достатъчно често и не бива заклеимявано. Неприемливо е, че много жени все още мълчаливо страдат от престъпления, които съсипват живота им, тъй като много незаконни действия често остават неразкрити.

Сътрудничеството между заинтересованите страни на национално и международно равнище трябва да бъде засилено и конкретните стратегии трябва да бъдат ефективно приложени на практика, за да се защитят жените от насилие, а извършителите да бъдат строго наказани.

Целта на тази публикация е да очертае положението с насилието срещу жени в няколко страни от Европейския съюз и да набележи общите трудности при осигуряването на по-добра защита на правата им. Също така чрез тази публикация ще бъдат представени редица препоръки и стратегии за подобряване на действащата законодателна рамка, както и социални и образователни въпроси, които играят важна роля в борбата срещу насилието.

Публикацията е написана като част от проекта *„JUSTICE FOR WOMEN – Към по-ефективна защита на правата и достъпа до съдебни процедури за жертви на престъпления“*, реализиран с финансовата подкрепа на програма „Правосъдие“ на Европейския съюз. Проектът се координира от Асоциация „Pro Refugiū“ в Румъния в партньорство с Центъра за изследване на демокрацията в България, Сдружение „Деметра“ в България, Центъра за европейско конституционно право в Гърция, Италианската коалиция за граждански права и свободи и Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria в Испания.

¹ В тази публикация, терминът „жени“ обхваща както пълнолетни жени, така и момичета.

ГЛАВА 1. НАЦИОНАЛНА ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА ЗА ЗАЩИТА НА ЖЕНИ, ЖЕРТВИ НА НАСИЛИЕ

Раздел 1 Румъния

Националното законодателство в тази област е много обширно, с норми, отнасящи се до различни форми на насилие срещу жени: домашно насилие, сексуално насилие, трафик на хора и т.н. Така, освен разпоредбите, съдържащи се в Наказателния кодекс² и Наказателно-процесуалния кодекс³, от значение е и приетият през 2003 г. Закон № 217 за превенция и борба с домашното насилие; впоследствие той е изменен и допълнен, като последната промяна е наскоро със Закон № 174/2018, който въвежда заповедта за временна защита в националното законодателство⁴. Този нормативен акт дефинира формите на домашно насилие, включително не само физическо и вербално, но и психологическо насилие, сексуално, икономическо, социално и духовно насилие, съответстващо на дефинициите в международното законодателство (Истанбулската конвенция, ратифицирана от Румъния през 2016 г., съответно Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на Европа от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, заменяща Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета). В същото време трябва да се споменат Закон № 211 от 27 май 2004 г. за въвеждане на определени мерки за гарантиране на защитата на жертвите на престъпления, както и Закон № 678/2001 за предотвратяване и борба с трафика на хора, който регулира права на жертвите на престъпления, някои от които са приложими само за жертви на трафик на хора.

При анализа на действащото законодателство се установява, че жените, които са жертви на особено тежки престъпления, притежават широк спектър от права в съдебното производство, тъй като те са закрепени в международните разпоредби. Както ще стане ясно по-долу, съществуват обаче редица трудности за прилагането на правилата, регулиращи тези права.

Що се отнася до **правото на информация**, то е заложено в националното законодателство, което установява редица задължения за съдебния орган, с който жертвата се сблъсква за първи път, а именно информация за нейните права (относно услугите и организацията, предоставящи психологическо консултиране или други форми на подпомагане на жертвата; разследващият орган, пред когото пострадалите могат да подадат жалба; правото на правна помощ; процесуалните права на пострадалото лице и гражданския ищец; средствата за получаване на различни форми на защита, включително

² Приет със Закон № 286/2009, публикуван в Държавен вестник № 510 от 24 юли 2009 г. и влязъл в сила на 1 февруари 2014 г.

³ Приет със Закон № 135/2010, публикуван в Държавен вестник № 486 от 15 юли 2010 г. и влязъл в сила на 1 февруари 2014 г.

⁴ Закон № 217/2003, публикуван в Държавен вестник № 205 от 24 март 2014 г. и изменен със Закон № 174/2018, публикуван в Държавен вестник № 618 от 18 юли 2018 г. И двата закона са достъпни на www.just.ro

като свидетел; условията и реда на предоставяне на финансова компенсация от държавата; правото жертвата да бъде информирана, ако подсъдимият е освободен по каквато и да е причина; правото да се поиска финансова компенсация от извършителя и др.). Това задължение на властите на практика се спазва, като информацията се предоставя на вниманието на жертвата на език, който той/тя разбира, а след това се подготвя протокол, който се регистрира от съдебния орган.

Все пак обаче информацията не се предоставя по систематизиран начин или във формат, който е адаптиран към нивото на образование на жертвата, поради което тя често не е в състояние да разбере правата си.

Що се отнася до **правото на правна помощ и юридическо представителство**, само жертвите на трафик на хора имат право на правна помощ (в съответствие с членове 43 и 44 от Закон № 678/2001), за да могат да упражняват правата си във всички фази на наказателното производство в съответствие със закона, и да поддържат гражданските си иски срещу извършителите. От друга страна, Закон № 211/2004 регламентира безплатната правна помощ за жертвите на някои престъпления (включително домашно насилие), но тя е различна от задължителната (която се постановява от съда в случай на жертви на трафик на хора и в случай на непълнолетни пострадали – чл. 93, ал. 4 НПК) и се предоставя в ограничен брой ситуации, съгласно глава IV от Закон № 211/2004. Безплатната правна помощ се предоставя на всяка жертва по време на съдебния процес в размер, равен на две основни брутни заплати за Румъния, определени за годината, в която жертвата е подала молба за безплатна правна помощ (следователно, сумите са скромни). Необходимите средства за предоставяне на безплатна правна помощ се осигуряват от държавния бюджет, а именно от бюджета на Министерството на правосъдието. Тези разпоредби се прилагат съответно и при отпускане на необходимата сума за изпълнение на решението, чрез което на жертвата се предоставя гражданско обезщетение.

От друга страна обаче, няма правна разпоредба, която да изисква например адвокатът (*ex officio*), който е предоставял правната помощ на жертвата по време на досъдебното производство, да продължи да му съдейства в съдебната фаза. Този аспект е от значение, защото жертвите често се нуждаят от стабилност и възприемат смяната на защитника си по неблагоприятен начин. Други въпроси, които възникват в практиката, са свързани с качеството на работата на официално назначените защитници, тъй като тези дела се разпределят главно между млади адвокати, стажанти или старши адвокати, които не винаги са специализирали в тази сфера или имат достатъчно опит в общуването с хора, пострадали от насилие. Освен това е допустимо назначеният адвокат да бъде заменен с друг от регистъра за правна помощ. Жертвата, теоретично, има право да поиска смяна на назначения адвокат, но на практика това рядко се случва. От друга страна, задължение на съда е да гарантира справедливостта на производството и да определи дали е налице ефективна защита в лицето на адвоката, за да се гарантира справедлив процес не само за обвиняемия, но и за жертвата. В същото време съдът трябва да гарантира, че адвокатът не подпомага страни, чиито интереси са в конфликт (чл. 88, ал. 4 от Наказателно-процесуалния кодекс).

По отношение на **правото пострадалите да не сътрудничат на правоприлагащите органи**, се установява, че това право е признато за жертви на трафик на хора; ако жертвата не желае да сътрудничи на съдебните органи, тя не се ползва от помощта на държавата (но може да се възползва от подпомагането и защитата, предоставяни от неправителствени организации). На практика отказът на жертвата да присъства на заседания или да дава показания в съда може да бъде и следствие от неспазването на периода ѝ за размисъл, на който тя има право. Обикновено съдебните органи са по-фокусирани върху събирането и получаването на доказателства и по-малко върху спазването на правото на размисъл на жертвата (предвидено в член 39, параграф 2 от Закон 678/2001, т.е. 90 дни).

В съответствие с разпоредбите на член 28 от Закон 217/2003 жертвата на домашно насилие може да се откаже от разглеждането на молбата за издаване на заповед за защита в случаите, когато заявлението е подадено от нейно име от прокурор или от други юридически лица. В случай, че лицето, защитено от заповедта за защита, наруши нейните разпоредби, то ще бъде задължено да покрие разходите, направени при издаването и изпълнението на заповедта, което може да има възпиращ ефект. Също така, една от мерките за защита, регламентирани от закона, а именно да се задължи насилникът да спазва минимално разстояние от жертвата и, ако е приложимо, от членовете на семейството ѝ, може да се приложи на практика, само ако защитените лица изразят съгласието си за електронна система за наблюдение, която позволява да се провери дали извършителят спазва задълженията си.

По отношение на **правото на защита на неприкосновеността на личния живот и безопасността** се отбелязва, че основният страх на жертвите на изнасилване, трафик на хора и домашно насилие е свързан с публичното оповестяване на наказателните производства (те желаят да не се информира семейството за случилото се и да избегнат разкриване на самоличността им или фактите по случая пред широката общественост чрез провеждане на публично съдебно заседание или медийното му отразяване).

Националното законодателство включва разпоредби, свързани със забрана за публичност на заседанието в случаите, свързани с трафик на непълнолетни лица, а в случай на други престъпления, по искане на жертвата, заседанието може да се проведе при закрити врати, ако се приеме, че публичността му може да засегне държавните интереси, морала, достойнството или интимния живот на лице, интересите на непълнолетните или правосъдието (член 322 от Наказателно-процесуалния кодекс). Предприемат се и мерки за анонимизиране на данните за жертвите, включени в съдебните призовки или съдебните постановления (присъди, решения), когато информацията се публикува на портала на съдилищата (www.just.ro), така че те да не могат да бъдат идентифицирани като пострадали от трафик или изнасилване. Тези мерки обаче не са приложими за жертви на други форми на насилие (напр. домашно насилие).

Относно **правото на защита на физическата неприкосновеност**, съгласно действащата нормативна уредба, медицинската помощ за жертви на изнасилване, трафик на хора и други форми на насилие (особено домашно насилие) се осигурява в съответствие с нормативните актове, регламентиращи здравното осигуряване – съответно валидно

изразено съгласие, дадено лично от пациент на възраст над 18 години, писмено съгласие в случай на риск, спазване на волята и правото на пациента да откаже или спре медицинската процедура, с изключение на случаите, посочени в закона. Жертвата може да бъде подложена на съдебномедицинска експертиза по време на процеса, за да се установят следите и последиците от престъплението. Много е важно обаче да се информира жертвата за риска от публичност на такива медицински данни, тъй като обвиняемият (лично или чрез адвокат) би могъл да получи достъп до медицинските досиета.

Според **статистическите данни** на Висшия съвет на магистратите относно престъпленията, свързани с насилие, през периода 2016-2018 г. (първите девет месеца на 2018 г.), се отбелязва, че броят на разгледаните дела на първа инстанция за престъпления, свързани с домашно насилие (чл. 199 от Наказателния кодекс) нараства от 195 през 2016 г. до 296 през 2017 г. През първите 9 месеца на 2018 г. вече има 259 дела. Броят на случаите, в които жените са жертви, се увеличава, нараствайки от една шеста от общия брой през 2016 г. до една трета през 2018 г.

По отношение на случаите на трафик на хора (чл. 210 от Наказателния кодекс), такива не са били регистрирани на ниво Висш съвет на магистратите в периода 2016-2018 г. Това обаче не съответства на реалността – на практика броят на тези случаи е значителен. Следователно начинът на събиране на информация изглежда погрешен и е необходимо да се преосмислят методите за централизиране на данните за трафик на хора. Отбелязва се също, че няма отделни данни за случаи на трафик на непълнолетни лица.

Намалява броят на случаите на сексуално насилие – от 451 през 2016 г. на 387 през 2017 г. и 317 през първите 9 месеца на 2018 г. Повечето са за изнасилване, а случаите на друг вид сексуално насилие са около 30 годишно за периода между 2016 и 2018 г. Освен това през 2016-2018 г. броят на жените-жертви е повече от половината при изнасилванията, но при другите сексуални посегателства броят им намалява до 8 през 2018 г. (за разлика от 18 случая през 2016 г. и 21 случая през 2017 г.).

От друга страна, в периода 2016-2018 г. (през 2017 г.) според статистиката е бил решен един единствен случай на сексуален тормоз, което отново не съответства на действителността. Едно от обясненията е, че жертвата да не докладва пред властите такива факти, особено поради липсата на информация за формите на сексуален тормоз и как да се идентифицира той в ежедневието.

Анализът на статистическите данни и правните разпоредби относно домашното насилие водят до заключението, че в действителност няма достатъчно мерки за предотвратяване и борба с насилието срещу жени, които да отговарят на нуждата от сигурност на жертвата. Често пострадалите се сблъскват с липсата на безопасен и осезаем хоризонт за бъдещето поради многобройни проблеми, с които биха се сблъскали в случай на окончателно отделяне от насилника: напускане на дома и намиране на друг дом със съответно плащане на наем, намиране на друга работа, осигуряване на препитание за нея и нейните деца, идентифицирането на нови училища за децата.

В настоящия момент няма достатъчно социални услуги, способни да отговорят на нуждата на жертвата да получи независимост и да възстанови живота си в случай на

окончателно отделяне от насилника. При много жертви липсва доверие в собствените им сили, в постигането на икономическа независимост и в осигуряването на препитание за тях и децата им (поради ниско ниво на образование, статут на „домакиня“, липса на професионално обучение).

Съществен проблем е дългогодишният въпрос за въвеждане на мерки за спешна защита, изискващи привременна заповед, която да се прилага незабавно и на място от полицейския служител, когато става дума за непосредствена опасност. Тази законодателна празнина е запълнена чрез Закон № 174/2018, който въвежда заповедта за временна защита, но сред засегнатите липсва информация относно правните разпоредби, средствата за защита, наличните социални услуги (например много жертви не знаят за съществуването на мерки за защита и как могат да ги получат).

Раздел 2 България

България наскоро криминализира определени актове на (домашно и основано на пола) насилие срещу жени. Тъй като Истанбулската конвенция бе обявена за противоконституционна⁵, Народното събрание прие законодателни изменения, за да подобри защитата на жените от насилие. Домашното насилие е признато за квалифициращо обстоятелство при убийство, склоняване към самоубийство, телесна повреда, отвличане, незаконно лишаване от свобода, принуда, закана за извършване на престъпление. Според въведеното определение, то се определя като системно упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивш съпруг, лице, от което има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство. Промените отбелязват криминализирането и дефинирането на следенето (stalking) и представляват стъпка напред при наказването по общия ред на всички средни телесни повреди между роднини и съпрузи, но, в отстъпление от първоначалните намерения, телесните повреди в състояние на силно раздразнение, предизвикано от пострадалия, остават престъпления от частен характер. Въвеждат се нови разпоредби относно принудителните бракове. От процесуална гледна точка измененията предвиждат информиране на жертвата със специални нужди от защита, ако извършителят бъде освободен или избяга от мястото, където е задържан под стража, или от затвора. Нарушението на заповедите за защита, криминализирано и понастоящем, се сдобива с квалифициран състав при повторно нарушение.

Наказателният кодекс третира убийството на баща или на майка, както и на рожден син или на рождена дъщеря, на бременна жена, на малолетно лице или на повече от едно лице като квалифициран състав на убийство (чл. 116, ал. 1, т. 3-4, НК). Въпреки че такива

⁵ Конституционен съд на Република България, Решение № 13 от 27 юли 2018 г., достъпно на адрес <http://constcourt.bg/bg/Acts/GetHtmlContent/f278a156-9d25-412d-a064-6ffd6f997310>

случаи не са били оповестявани, убийствата на честта могат да бъдат включени в полето на прилагане на тази разпоредба.

Всяка телесна повреда на майка или на баща, на бременна жена, на малолетно лице или на повече от едно лице, както и по начин, особено мъчителен за пострадалия, е също квалифициран състав (чл. 131, ал. 1, т. 3-5, НК). Въпреки че такива случаи не са оповестени, гениталното осакатяване на жени може да бъде поставено в графата с тежки телесни повреди.

Принудата (чл. 143, НК), както и закана с престъпление (чл. 144, НК) също са тясно свързани с (домашното) насилие срещу жени. По основния си състав обаче закана остава престъпление от частен характер (чл. 161, НК).

Извършителите на сексуални престъпления (чл. 149 и следващите от НК), произтичащи от актовете за домашно насилие, могат да бъдат преследвани и съдени, но властите се въздържат от разследване и наказване в ситуации, които се считат за „семейна работа“. В българското законодателство не съществува определение на изнасилване в рамките на брака.

Трафикът на хора (чл. 159а – чл. 159г) е криминализиран в съответствие с международните ангажменти на България.

Въпреки че липсата на статистически данни по единни критерии се счита за един от най-значимите проблеми на българското наказателно производство и политика, за периода 2016-2017 г. могат да се цитират няколко числа.

Що се отнася до наличната информация за случаите на домашно насилие, през 2016 г. гражданските съдилища са се произнесли по 3,045 дела, от които в 1,125 исканията на жертвите са били удовлетворени в пълен размер, в 149 – частично, а в 308 случая искането е било отхвърлено. През 2017 г. е имало 2,968 дела, от които в 1,008 исканията са били изцяло уважени, в 152 – частично, а в 298 те са били отхвърлени. Не бяха открити подробни данни за броя на жертвите от женски пол⁶.

Що се отнася до случаите на трафик на хора, през 2016 г. в Прокуратурата са идентифицирани 447 жертви на трафик, от които 409 са жени, а през 2017 г. са идентифицирани 508 жертви, от които 444 са жени – преобладаващото мнозинство показва, че жените са непропорционално високо засегнати от този вид престъпление⁷.

Що се отнася до случаите на сексуални престъпления, включително порнография, през 2016 г. съдилищата са приключили 250 такива дела, а Прокуратурата докладвала за 177 непълнолетни и 317 малолетни жертви на такива престъпления. През 2017 г. са приключени 201 дела, непълнолетните жертви са 195, а малолетните – 254. За първото полугодие на 2018 г. са регистрирани 135 случая. Няма разбивка по цифри за дела на жените-жертви или

⁶ Източник: Висш съдебен съвет

⁷ Източник: Прокуратура на Република България, цитирана от Националната комисия за борба с трафика на хора

пък информация за това дали съществува пряка връзка между жертвите, докладвани от Прокуратурата, и делата, приключени от съдилищата.⁸

Няма докладвани случаи на убийства на честта и генитално осакатяване на жени.

Неправителствените организации са вземали многократно отношение относно законодателните пропуски и слабости, с които цитираните по-горе изменения се опитват да се справят. По-специално, организациите настояват⁹, че всички форми на домашно насилие, които са довели до телесна повреда, следва да бъдат престъпления от общ характер, в съответствие с Истанбулската конвенция и препоръките от 2012 г. на Комитета за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените относно България¹⁰. Предлага се изрична криминализация на душенето и съпружеското изнасилване като квалифициран състав. Редица дела срещу България пред Комитета за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените също водят до препоръки, свързани със системата за защита от домашното насилие в страната.¹¹¹² Слабостите във вътрешното законодателство за гражданска и наказателна защита, изтъквани от водещите организации, посочват ниско ниво на чувствителност към въпросите на пола при преследване и наказване на престъпления срещу лица в близки отношения. Експертите критикуват и настоящите изменения в Наказателния кодекс, както и криминализирането само на системното насилие и на практика частичната защита на жертвите. Неотдавнашните указания на главния прокурор¹³ за работа по дела за домашното насилие се опитват да ускорят и рационализират подобни процедури, но остава да се види как тези мерки ще бъдат приложени след последните изменения в законодателството.

⁸ Източници: Висш съдебен съвет и Прокуратурата на Република България.

⁹ Алианс за защита от насилие, основано на пола (2014): Предложения по Проекта на Наказателния кодекс свързани със сексуалното насилие и насилието, основано на пола. София: Алианс за защита от насилие, основано на пола. <http://www.alliancedv.org/articles/>.

¹⁰ Комитет за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените (2012): Заключение бележки на Комитета за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените, България. Ню Йорк: Комитет за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените

¹¹ Комитет за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените, Съобщение № 20/2008 (Четиридесет и девета сесия 11-29 юли 2011 г.) CEDAW/C/49/D/20/2008.

¹² Комитет за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените, Съобщение № 32/2011 (Петдесет и втора сесия, 9-27 юли 2012 г.) CEDAW/C/52/D/32/2011.

¹³ Главен прокурор на Република България (2018): Заповед № РД-02-09/30.04.2018 г. Относно: Утвърждаване на Указание за организацията на работа на Прокуратурата на Република България по преписки и досъдебни производства, образувани по съобщения за осъществено домашно насилие, за закана с убийство и за нарушена заповед за защита от домашно насилие, достъпни на адрес https://prb.bg/bg/pub_info/opovestyavane-na-dokumenti/vtreshni.

Раздел 3 Гърция

В Гърция правната рамка относно защитата на жените срещу актове на насилие бе изменена наскоро чрез въвеждането на Истанбулската конвенция в гръцкото законодателство, заедно с разпоредбите за домашното насилие (Закон 4531/2018).¹⁴

Гърция също е транспонирила европейските и международните правни инструменти в националното си законодателство¹⁵. Част 4 от Закон № 4478/2017¹⁶ въвежда в гръцкия правен ред Директивата за правата на жертвите (Директива 29/2012/ЕС). Целта на закона е да гарантира, че жертвите на престъпления са надлежно информирани, подкрепени и защитени, докато участват в наказателни производства.

Закон № 3500/2006¹⁷ е основният правен текст, който регулира противодействието на домашното насилие¹⁸. Този закон предвижда служебно начало при наказателното преследване на престъпленията, свързани с домашно насилие, и процесуални разпоредби, които целят запазването на поверителността на личните данни както на жертвата, така и на извършителя. Закон № 3500/2006 също така въвежда процедура за помирение (медиация) в случаите на домашно насилие (като алтернатива на съдебното дело). Тази процедура може да бъде иницирана от компетентния прокурор по дела за домашно насилие със съгласието на пострадалия и при условие, че извършителят поеме задължение, че: а) няма да извърши акт на домашно насилие в бъдеще (както при условното осъждане) и че – в

¹⁴ Закон 4531/2018 (I) Ратифициране на Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие (I) *Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας (ΟΒ Α 62/05-04-2018)*.

¹⁵ Такива са Директива 2012/29 на Европейския парламент и Съвета за установяване на минимални стандарти относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, която замени Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета, Регламент 235/2014 на Европейския парламент на Съвета от март 2014 г. за създаване на финансов инструмент за демокрация и права на човека по света, Регламент 1381/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 г. за създаване на програма „Права, равенство и гражданство“ за периода 2014—2020 година, Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените (CEDAW) и резолюцията на Съвета на ООН по правата на човека за премахване на всички видове насилие срещу жените.

¹⁶ Закон 4478/2017 (IV) Изпълнение на Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета и други разпоредби (IV) *νσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικώς με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης - Πλαίσιο 2001/220 / ΔΕΥ του Συμβουλίου και λοιπές διατάξεις (ΟΓ Α91 / 23-06-2017)*.

¹⁷ Закон 3500/2006 „Противодействие на домашното насилие и други разпоредби“ (Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις) (Ο.Γ. Α232 / 24-10-2006).

¹⁸ Той въвежда по-широко определение за семейство (член 1, параграф 2, буква а), което включва: а) роднини до четвърта степен – дефиниция *stricto sensu*; б) които съжителстват; както и в) в специални отношения (постоянни партньори, техните деца и непълнолетни, които живеят със семейството). Законът включва и дефиниция за „жертва на домашно насилие“ (чл. 1, ал. 3): а) лице, което принадлежи към семейството, както е предвидено в закона – срещу когото се извършва криминализираното поведение или престъпленията по член 299 (умишлено убийство) и 311 (смъртоносно увреждане) на гръцкия Наказателен кодекс; б) непълнолетния член на семейството, пред когото са извършени гореспоменатите деяния

случай на съжителство – той/тя ще остане извън семейното жилище за разумен срок, ако пострадалото лице желае това, б) той/тя ще участва в терапевтична програма по въпросите на домашното насилие, организирана от публична институция, където и докато се счита за необходимо от съответните терапевти и в) ще предложи възстановяване на щетите, причинени от акта на домашно насилие, както и заплащането на справедливо обезщетение¹⁹. По Закон 3500/2006 има обширна практика по случаи на домашно насилие с жени-жертви²⁰.

Насилието срещу жените е разгледано и в други членове на гръцкия Наказателен кодекс, отнасящи се до престъпления срещу личната свобода и сигурност (чл. 322 и сл.) и престъпления срещу сексуалната свобода и икономическа експлоатация на сексуалния живот (чл. 336 и следващите). Сексуалният тормоз на работното място се наказва като престъпление в чл. 337, ал. 5 от Кодекса.

Няма налични статистически данни относно насилието срещу жени. Данни има само за случаи на домашно насилие, трафик и изнасилване (други видове насилие срещу жени, като генитално осакатяване на жени и убийства на честта, не се отчитат). Но дори когато има статистически данни, предоставената информация не може да помогне за правилната оценка на явлението²¹. Гръцките съдилища нямат база данни за събиране на статистика. Решенията на гръцките съдилища като цяло не са публично достъпни и трети страни не могат да получат копия без разрешение на компетентния прокурор. За адвокатите съществуват бази данни с платен достъп, но дори там не се публикуват всички решения, тъй като решенията се подават от практикуващи юристи или НПО, участвали в съответните дела (а не автоматично от съдилищата)²². В резултат на това няма начин да се узнае резултатът от съдебните дела, за които е постановено решение. Все пак от началото на финансовата криза в Гърция се наблюдава увеличение на броя на случаите на домашно насилие²³.

¹⁹ Например, наказателните постановления № 74/2013 и № 85/2011 на Първоинстанционния съд на Солун се отнасят до случаи, при които ответникът не е спазил условията за помирение, свързани с посещението на консултации, и наказателното производство е възстановено.

²⁰ Вж. например решения № 182/2014, 1213/2015, 1095/2015, 769/2015 и 508/2015 на Върховния съд на Гърция.

²¹ Докато данните, събрани на полицейско ниво, съдържат информация за жертвата, те не могат да се разбият по възраст. Следователно не е възможно да се определи дали цифрите, отнасящи се до жени-жертви на домашно насилие, се отнасят до всички жертви (всички възрастови групи) или само до пълнолетните. От друга страна, данните, събрани на ниво правосъдна система, отразяват информацията за извършителя, но не и за жертвата. Това беше подчертано в доклада на EIGE за Гърция: „Препоръки за подобряване на събирането на данни относно насилието от интимни партньори от страна на полицията и сектора на правосъдието“, 2018 г., достъпен на адрес: <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/recommendations-improve-data-collection-intimate-partner-violence-police-and-justice-sectors-greece>.

²² Това беше потвърдено в интервю с председателя на Първоинстанционния съд в Атина, както и с ръководителя на секретариата на председателя на Върховния съд. Според съдебните органи през април 2018 г. е създадена система, но само за случаи, подадени след този период. Нещо повече, изглежда, че системата не функционира напълно.

²³ ActionAid Hellas, Домашното насилие по време на финансовата криза - Перспектива за професионалисти и предложения за подобряване на настоящите политики, 2018, (*Η ενδοοικογενειακή βία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης - Η οπτική των επαγγελματιών και προτάσεις βελτίωσης των εφαρμόζομενων πολιτικών*),

Както е видно от статистическите данни на Гръцката полиция, между 2014 г. и 2017 г. има повече от 13,700 случая на домашно насилие, като жените съставляват около 70% от жертвите²⁴. През 2017 г. има 3,344 случая на домашно насилие с общо 4,243 жертви. В същото време в Гърция са извършени повече от 760 изнасилвания, като повечето от жертвите са жени.

Според гръцкия Генерален секретар за равенство между половете (GSGE)²⁵, от 2012 г., когато структурата е заработила за пръв път, са консултирани 25,079 жени, а 1,518 жени са настанени в приюти. Горещата линия „SOS 15900“, от стартирането ѝ на 11 март 2011 г., е получила общо 37,482 обаждания. През 2018 г. са получени 5,088 обаждания, от които 4,116 (81%) са свързани с жалби за насилие, основано на пола. В същото време трябва да се отбележи, че броят на случаите на трафик е намалял: от 36 случая през 2014 г., 33 случая през 2015 г., до 25 случая през 2016 г. и 21 случая през 2017 г.²⁶

Като цяло правната рамка е адекватна, но нейната приложимост на практика изглежда проблематична. Сравнението между данните от полицията и от GSGE, както и докладите на НПО²⁷ показват, че съществува проблем с недостатъчно отчитане на случаите на насилие срещу жени. Домашното насилие често не се съобщава поради страх за това какво може да се случи на виновника, срам, отричане или шок, представяне на перфектен семеен образ пред обществото, вина, или дори необходимост от защита на виновника²⁸. Но дори когато жертвата намери смелостта да потърси помощ, продължават да съществуват сериозни пречки. Първо, от самото начало жертвата е обезсърчена да се свърже с властите и да потърси помощ. Полицейските органи не са добре обучени да общуват с жертвите и да ги информират за наличните възможности²⁹. Второ, трудността да се предоставят

достъпен на гръцки език на адрес: www.actionaid.gr/media/1858122/Domestic-Violence_GR_Final_2018_pdf.pdf.

²⁴ iefimerida.gr, Обезпокоително голям брой на случаи на домашно насилие – 13700 инцидента между 2014 и 2017 г., 27-01-2018, (*Ανησυχητικές διαστάσεις η ενδοοικογενειακή βία -13.700 περιστατικά αο το 2014 έως το 2017*), налично на гръцки език на: <https://www.iefimerida.gr/news/392177/anisyhitikes-diastrateis-pairnei-i-endooikogeneiaki-13700-peristatika-apo-2014-eos-2017>.

²⁵ GSGE, Прессъобщения, Статистически данни за структурата на GSGE мрежа за премахване на насилието срещу жени, ноември 2018 г., (на английски език) <http://www.isotita.gr/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82/>.

²⁶ Информацията за трафика беше предоставена от гръцкия национален докладчик по въпросите на трафика на хора.

²⁷ Виж например ActionAid Hellas, Домашното насилие по време на финансовата криза - Перспектива за професионалисти и предложения за подобряване на настоящите политики, 2018, (*Ηενδοοικογενειακήβίακατάτηνπερίοδοτηςοικονομικήςκρίσης-Νοητικήτωνεπαγγελματιώνκαιπροτάσειςβελτίωσηςτωνεφαρμοζόμενωνπολιτικών*), наличен на гръцки език на: http://www.actionaid.gr/media/1858122/Domestic-Violence_GR_Final_2018_pdf.pdf.

²⁸ Вижте GSGE, Ръководство за консултиране относно насилието, 2018, (*δηγόςσυμβουλευτικήςγιατηβία*), достъпно на гръцки език на: <http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2018/07/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82-%CE%A3%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%92%CE%99%CE%91.pdf>.

²⁹ Информация въз основа на интервю с неправителствената организация ДИОТИМА.

доказателства за насилие, различно от физическото, обезкуражава жертвата да съобщи за инцидента. Например, психологическото насилие не води до физически доказателства като синини и т.н., и затова е много трудно да се диагностицира и докаже. Ето защо е важно полицейските органи, адвокатите и съдиите да са наясно с всички форми на насилие и да знаят как да ги идентифицират. Трето, съществуват процесуални слабости, които често възпират жертвите да търсят правна защита. Например, съществува комбинация от процесуални закони, които изискват участието на многобройни органи, и, докато се стигне до момента, в който преписката по делото премине през всеки от тези органи, вече е минал дълъг период от време. Продължителните процедури накърняват идеята за спешност и жертвата, чувствайки, че вече не е приоритет, често просто се отказва.

От друга страна, жертвите, които отговарят на условията за правна помощ, често са длъжни да представят документи относно финансовото си или имущественото им състояние. Това е особено трудно за жените-имигранти, които са лишени от всякакви преводачески услуги и следователно не разбират какво е необходимо да направят, за да бъдат разследвани жалбите им.

Дори описаната по-горе процедура за помирение съдържа няколко недостатъка. Първо, тя обхваща само някои престъпления, свързани с домашно насилие. Това означава, че в случаите на множество престъпления, някои ще могат да бъдат насочени към процедурата, а други ще трябва да бъдат разследвани по стандартния ред, който продължава много по-дълго. Второ, няма механизъм за наблюдение, който да гарантира, че ответникът ще се придържа към условията на помирение. Това означава, че в случай на повторение на акта на насилие, жертвата ще носи тежестта да подаде жалба. И накрая, няма разпоредба за рехабилитация или консултиране на обвиняеми, страдащи от злоупотреба с алкохол или наркотици, което би могло да подпомогне предотвратяването и справянето със случаи на домашно насилие.

Не на последно място, дори адвокатите изглежда не са запознати с разпоредбите и процедурите в случаи на насилие срещу жени. Според различни НПО, жертвите често се оплакват от липса на подкрепа и познания от страна на поверениците, докато адвокатите на извършителите понякога са твърде агресивни по отношение на жертвите и често използват процедурни хватки за проточване на потенциални съдебни процеси или изслушвания³⁰.

³⁰ Информация, предоставена чрез интервю с неправителствената организация ДИОТИМА. Вижте също: GSGE, „Ръководство за консултиране относно насилието“, 2018, (Οδηγός Συμβουλευτικής για τη Βία), достъпно на гръцки език на адрес: <http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2018/07/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82-%CE%A3%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%92%CE%99%CE%91.pdf>.

Раздел 4 Италия

Жените в Италия се ползват със същите права като мъжете, тъй като член 3 от италианската Конституция предвижда, че всички граждани имат еднакво социално достойнство и са равни пред закона, без разлика, наред с другото, на пола. Въпреки това италианските жени все още се сблъскват с трудности при получаването на защита от актове на насилие и достъп до правосъдие, ако станат негова жертва.

Действащата италианска правна система не предвижда мерки, насочени конкретно и изключително към защита на жените, нито предвижда утежняващи обстоятелства, когато престъпните актове засягат жени. Всъщност полът на жертвата на престъпление не играе никаква роля в италианската наказателно-правна система³¹.

Развитието на националната правна рамка относно насилието срещу жени отразява известна промяна в перспективата по този въпрос. Престъплението „насилие над жени“ се счита за „престъпление срещу обществения морал“ до 1996 г. След това Закон № 66/1996³² признава това престъпление за „престъпление срещу личността“ и изменя Наказателния кодекс, за да въведе съответни разпоредби. Така например, член 609 bis от Наказателния кодекс определя сексуалното насилие като акт на принуждаване на друго лице да извърши или да претърпи сексуални действия чрез средства, като сила, заплахата или злоупотреба с власт, както и измама и злоупотреба с по-низшето положение на жертвата. Това престъпно поведение се наказва с лишаване от свобода от 5 до 10 години. Член 609 bis, въведен в италианската правна система, за да отговори на социално-културните промени и най-важното, за да се гарантира по-голяма защита на жертвите на насилие, има за цел да защити два различни интереса. От една страна, тази разпоредба гарантира сексуалната свобода, която се разбира като право на самоопределение в интимната сфера; от друга страна, тя защитава сексуалната неприкосновеност, разбираана като забрана за неконсенсусни действия срещу сексуалната сфера. В допълнение към горепосочените разпоредби, член 572 от Наказателния кодекс наказва с лишаване от свобода от две до шест години всеки, който злоупотребява с член на семейството или партньор.

Друго важно постижение за защитата на жените в Италия е Закон № 7/2006³³, който въвежда в италианския Наказателен кодекс престъплението генитално осакатяване на жени (наричано по-долу FGM). Този закон предизвиква дебат между смятащите за необходимо да се изготви забрана за гениталното осакатяване на жени и да се предпазят жените, които са преживели тази практика, и противниците на правната намеса по въпроса. Понастоящем членове 583bis и 583ter от италианския Наказателен кодекс забраняват всички форми на генитално осакатяване и ги наказват с лишаване от свобода от четири до дванадесет години. Освен това за това престъпление се прилага принципът на екстериториалност: извършителите могат да бъдат наказани в Италия, независимо от това къде е извършено престъплението.

³¹ Единственото изключение е престъплението генитално осакатяване на жени.

³² Закон № 66/1996, достъпен на www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1996/02/20/096G0073/sg.

³³ Закон № 7/2006, достъпен на www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2006/01/18/005G0307/sg.

Друг важен законодателен акт за защита на жените е Указ № 11/2009, който въвежда в италианския Наказателен кодекс престъплението „преследване“ по чл. 612а. Преследването се дефинира като многократно заплашване или тормоз на човек, с цел предизвикване на постоянно и тежко състояние на тревожност, генериране на страх за собствената или чуждата безопасност или принуждаване на жертвите да променят ежедневните си навици. Наказанието за това престъпление е лишаване от свобода от шест месеца до пет години и може да бъде увеличено, ако престъплението е извършено от бившия партньор на жертвата, срещу уязвими лица или чрез използване на електронни инструменти. Въвеждането на това престъпление е особено важно, тъй като член 612 bis предвижда специални предпазни мерки за жертвите, които им позволяват да получат защита дори преди да са докладвали за нарушителя.

В допълнение към законодателните мерки през ноември 2010 г. е официално приет Национален план за борба с насилието, основано на пола и преследването, като първи опит за разработване на органичен отговор за справяне с насилието срещу жени в Италия³⁴. Този план беше последван през 2015 г. от Специалния план срещу сексуалното насилие и насилието, основано на пола³⁵, който отбелязва разширяването на услугите за подкрепа на жените, включително центрове за борба с насилието и приюти за жени.

Италианската правна система включва и разпоредби, насочени към предотвратяване и премахване на домашното насилие и насилието, основано на пола, които са предвидени в указ № 93/2013³⁶. Тази законодателна мярка е приета след поредица събития, засягащи жените, и произтекла сериозна обществена загриженост. В резултат италианското правителство счита за необходимо да увеличи наказанията за лицата, извършващи насилие срещу жени, и да въведе мерки за защитата на жертвите. Въпреки че указът № 93/2013 е известен като „законът срещу убийство на жени“, той не определя „убийството на жена“ като убийство, основано на пола, т.е. където женският пол на жертвата е съществен и движещ мотив за самото убийство. Що се отнася до разпоредбите на документа, на първо място член 3, параграф 1 дава дефиниция на домашното насилие, вдъхновена от член 3 от Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция)³⁷. Второ, този закон не изменя разпоредбите относно престъплението убийство, а само въвежда промени в относно хипотезите на престъпления срещу „жените като такива“, тъй като извършителите на подобен тип престъпления могат да представляват сериозна заплаха. Тези престъпления включват, освен другото, сексуално насилие, преследване и малтретиране срещу членове на семейството. Накрая, Указ № 93/2013 въвежда специална форма на правна помощ за жени, жертви на насилие: макар че правната помощ в Италия обикновено се предоставя при

³⁴ Piano Nazionale contro la violenza di genere e lo stalking, 2010, достъпно на: http://files.centro-antiviolenza.it/200000064-b166cb2613/piano_nazionale_antiviolenza.pdf.

³⁵ Piano Nazionale contro la violenza di genere e lo stalking, 2010, достъпно на: http://files.centro-antiviolenza.it/200000064-b166cb2613/piano_nazionale_antiviolenza.pdf.

³⁶ Закон № 93/2013, достъпен на www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2013/08/16/13G00141/sg.

³⁷ Италия е сред първите европейски страни, ратифицирали Истанбулската конвенция през 2013 г. със Закон № 77/2013.

спазване на определени финансови критерии, пострадалите жени я получават независимо от своя доход и имущество.

Като цяло италианската правна рамка срещу насилието може да се счита за задоволителна. Няколко законодателни мерки, въведени през годините, постепенно преодоляват пропуските в защитата на жените. Въпреки това, продължават да съществуват проблеми и предизвикателства в приложимостта на тези закони.

Първо, законите, насочени към насилието срещу жените, невинаги се прилагат с необходимата компетентност и бързина. Този проблем често бива наричан „предпазливост“ на юристите (прокурори, съдии и т.н.) и правоприлагащите органи при тълкуването на тези закони. В резултат на това, съответните органи понякога са възпрепятствани своевременно да предприемат превантивни мерки за защита на жените в опасност.

На второ място, въпреки че действащите наказателни санкции срещу насилие над жени осигуряват тежки присъди и са от основно значение за възпиране на по-нататъшни престъпления, те не са достатъчни³⁸. Всъщност, тези санкции се прилагат само след като насилието е извършено: необходими са повече превантивни мерки, за да се предотврати извършването на по-нататъшни насилствени действия. Освен това, въпреки че така нареченият „указ за борба с убийствата на жени“ въвежда сериозни мерки за защита на жените, липсата на специфично престъпление „убийство на жени“ в италианската правна система все още представлява предизвикателство в преодоляването на възприятието на обществото.

Трето, разследванията и съдебните процедури често са прекалено дълги и не може да се гарантира, че жените са ефективно защитени. Това е особено проблематично, тъй като престъпленията, свързани с насилие, могат да се окажат с изтекла давност при незавършени съдебни производства. В допълнение, някои прояви на насилие срещу жени понякога се подценяват от юристите и по тази причина, дела, заведени от жени-жертви на престъпления, са изложени на риск от евентуално прекратяване.

И накрая, политиките за предотвратяване и повишаване на осведомеността по въпроса за насилието срещу жени трябва да бъдат подобрени, за да бъдат ефективни и да се гарантира, че жените са запознати с техните права и с инструментите за защита, които могат да използват, когато са жертви на престъпления.

Данните за престъпления, свързани с насилие срещу жени, са полезни за оценката на значението на тези актове в Италия³⁹. Може да се отбележи, че броят на случаите на преследване и малтретиране на членове на семейството се е увеличил, докато броят на докладваните случаи на сексуална агресия е намалял. Освен това при всички видове престъпления броят на жертвите е значителен. Разликата в броя на престъпленията, свързани с насилие срещу жени, и броят на осъдените също изглежда очевидна. Във връзка

³⁸ Министерство на икономическото развитие, Размисли за преследването и насилието срещу жени, 2014 г., достъпно на: https://www.mise.gov.it/images/stories/documenti/relazione_seminario_1_dicembre.pdf.

³⁹ Към момента на изготвяне на доклада, данните за 2018 г. все още не са налични за някои от престъпленията, представляващи предмет на това проучване.

с това е необходимо да се разгледа значението на случаите, в които извършителят не е идентифициран, както и случаите, приключили с оправдателни присъди или други форми на освобождаване от отговорност. И накрая, трябва да се има предвид, че данните за присъдите се отнасят до присъди през определен период от време и не са конкретно свързани с престъпленията, докладвани през същата година.

Сексуална агресия		
	2016	2017
Докладвани случаи	7633	4429
Окончателни присъди	1450	1693

Преследване			
	2016	2017	2018* (1 август 2017 - 31 юли 2018)
Докладвани случаи	11425 <i>От които жени: 9487</i>	13046	6437
Окончателни присъди	1323	1468	-

Злоупотреба с членове на семейството		
	2016	2017
Докладвани случаи	13813	15707
Окончателни присъди	2699	2818

Раздел 5 Испания

В испанския контекст противодействието срещу насилието над жени е уредено в Органичен закон № 1/2004 за интегрираните мерки за защита срещу насилието, основано на пола⁴⁰. Заради феминистката си перспектива, това законодателство се счита за основополагащо в Европа; то обаче регулира само насилието, извършено от партньора или

⁴⁰ Органичен закон 1/2004: <https://goo.gl/yMPvpZ>

бившият партньор на жертвата. Нормите уреждат не само наказателната перспектива, но и мерките за превенция и защита.

Въпреки законовата рамка, от 1 януари 2003 г. до 15 януари 2019 г. има 977 смъртни случая в резултат на такова насилие. 54,8%⁴¹ от убийствата на жени се случват в контекста на близки отношения. Периоди с по-голям брой убийства са: 76 (2008), 73 (2010) и 72 (2004)⁴². През 2018 г. 47 жени са били убити от техните партньори или бивши партньори, според официални данни, а според Feminicidio.net случаите са 97⁴³. Двадесет и девет от жертвите са на възраст между 31 и 50 години (61.7%).

Жените мигранти представляват 9,6% от жените жертви и 30% от жертвите на насилие, основано на пола⁴⁴. Повечето от тях се страхуват да съобщят на полицията за престъпленията, на които са станали жертва, поради възможността да бъдат санкционирани от имиграционното законодателство, тъй като в някои случаи разрешенията им за пребиваване зависят от техните партньори; според закона обаче, когато съобщат за насилие, основано на пола, и техните партньори бъдат осъдени, те могат да кандидатстват за разрешение за пребиваване и работа за пет години⁴⁵. От 2005 до 2010 г., 2,519 жени от трети страни, жертви на домашно и основано на пола насилие, са получили разрешение за пребиваване. От 2011 г. до декември 2016 г. такова получават 7,387 жени.

Децата също са преки и непреки жертви на този тип насилие: 39 са осиротели през 2017 г., 83⁴⁶ деца са убити вследствие на насилие, свързано с пола, между 2010 и 2018 г., като официално документираните случаи са едва 27 (32,53%). В Испания са налични официални данни от публични органи и неофициални данни, регистрирани от други платформи, като Feminicidio.net. От 87-те случая на платформата, попадащи в категорията „убийство на жени“ между 2010 г. и 2018 г., само 27 са регистрирани от официални органи.

Една от основните цели на законодателството относно интегрираните мерки е създаването на специализирани съдилища по въпроси, свързани с насилието срещу жени, както и на прокурорски органи, преследващи насилие, основано на пола. Съществуват 461 съдилища с компетентност по отношение на насилието срещу жени, 106 от тях са съдилища, специализирани в разглеждането на случаи на насилие, а останалите 355 поддържат и такива функции. Към тях има 25 психо-социални екипа, обучени от психолози, социални работници и съдебни лекари.

При някои престъпления, свързани с насилие срещу жени, правните служби на автономните области и общините също могат да бъдат обвинители в съдебни процеси⁴⁷. Всички те, както и жертвите, могат да поискат заповеди за защита.

⁴¹ Държавна обсерватория срещу насилието, основано на пола, доклад, достъпен на: <https://goo.gl/C8QYwN>

⁴² Министерство на председателството на правителството на Испания: <https://goo.gl/4TkW9g>

⁴³ Уебсайтът на мрежата Feminicidio: <https://goo.gl/N3HStH>

⁴⁴ GREVIO: Доклад за Испания <https://plataformaestambul.sombra.files.wordpress.com>

⁴⁵ Имиграционен закон и информационен лист на институцията: <https://goo.gl/7ymFCL>; <https://goo.gl/Yy5Xqg>

⁴⁶ Уебсайтът на мрежата Feminicidio: <https://goo.gl/N3HStH>

⁴⁷ Уебсайтът на мрежата Feminicidio: <https://goo.gl/UNENPt>

Заповедта за защита е съдебна заповед, която защитава жертвата от по-нататъшни злоупотреби и включва мултидисциплинарен (наказателен, граждански и подпомагащ) отговор.

По отношение на наказанието присъдите за продължаващо насилие не са мнозинство (11,5% през 2017 г.). Обвиненията за специфични наранявания са по-чести (55,9%). 83,7% от подсъдимите биват осъдени, но много често се случва случаите да бъдат прекратени от съда поради липса на доказателства (41,18% през 2017 г.)⁴⁸.

През 2016 г. са получени общо 142,893 сигнала за насилие, основано на пола. 5,941 жени са включени в системата за безплатна правна помощ. Правото на безплатна⁴⁹ и специализирана правна помощ се дава на всички жертви на насилие, основано на пола, както и на жертвите на трафик⁵⁰, независимо от финансовите им ресурси. Всички адвокатски колегии имат специализирани адвокатски екипи по въпросите на насилието, основано на пола, а някои също и по въпросите, свързани с трафика на хора⁵¹. Специализираното обучение е задължително.

Освен правна помощ има и безплатна и конфиденциална телефонна услуга: тя се нарича 016 и е създадена през 2007 г. През 2016 г. са постъпили 85,318 обаждания, а в 73,1% от случаите повикванията са направени от жертвите. От 2010 г. има и телефонна линия за деца и юноши.

На държавно ниво има и Закон за жертвата⁵² (EJV) и Държавен пакт срещу насилието, основано на пола. EJV транспонира Директива 2011/36/ЕС и предоставя защита на жени, които са претърпели всякакви престъпления, свързани с насилие. Законът създава офиси за подпомагане на жертвите⁵³. Държавният пакт срещу насилието⁵⁴, основано на пола, включва всички форми на насилие срещу жени в съответствие с международните стандарти, независимо от това кой е насилникът. Пактът въвежда 214 мерки за период от 5 години (2017/2021 г.). Феминистките организации обаче осъждат липсата на икономически ресурси, както и слабото приложение на голяма част от Пакта до момента⁵⁵.

Всички други престъпления срещу жени поради факта, че те са жени, като например сексуално насилие, трафик на хора с цел сексуално робство, принудителна проституция, принудителни бракове, генитално осакатяване на жени, се регулират от Наказателния кодекс⁵⁶ и от други различни регионални закони и следователно са извън специалната защита, предоставена от Органичния закон 1/2004. Последната реформа на Наказателния кодекс през 2015 г. включва идеята за „пол“ като утежняващо обстоятелство за

⁴⁸ Данни от Генералния съвет на съдебната власт и Обсерваторията за домашно насилие и насилие по полов признак. Годишен отчет 2017, наличен на <https://goo.gl/56HLGU>

⁴⁹ Закон за регулиране на правната помощ в Испания, наличен на <https://goo.gl/vRpe4x>; <https://goo.gl/YfJjCo>

⁵⁰ Правителствена делегация срещу насилието по полов признак, наличен на <https://goo.gl/SdQ8JK>

⁵¹ Испански адвокатски колегии: <https://goo.gl/Q1Xc5f> (Мадрид); <https://goo.gl/GEJmG5> (Балеарски острови); <https://goo.gl/rx4e1u> (Валенсия) и <https://goo.gl/X9VWAu> (Мурсия)

⁵² Закон за жертвата, наличен на <https://goo.gl/DtbVBN>

⁵³ Министерство на правосъдието на Испания, <https://goo.gl/um9UA2>

⁵⁴ Държавно пакт за насилието, основано на пола, наличен на <https://goo.gl/N7vQiF>

⁵⁵ Алтернативен доклад до експертната група GREVIO, наличен на <https://goo.gl/M4mgXe>

⁵⁶ 15-те ключа към реформата на Наказателния кодекс, наличен на <https://goo.gl/ud97qQ>

дискриминация, заедно със сексуална ориентация и сексуална идентичност като утежняващи фактори⁵⁷.

В Испания липсва всеобхватен закон за трафика на хора, въпреки че съществува законодателство, протоколи и планове за действие на местно и държавно равнище⁵⁸. Съществуват и специализирани полицейски екипи за идентифициране на жертвите (UCO и UCRIF). Червеният кръст оценява, че едно от всеки 5 деца, пристигащи в Испания с лодка, е жертва на трафик. През 2017 г.⁵⁹ 1,117 души са били идентифицирани като жертви на трафик на хора: 577 случая, свързани със сексуална експлоатация, 533 с трудова експлоатация, 3 с просия, 3 с принудителен брак и 1, свързан с извършване на престъпна дейност.

В допълнение към държавните разпоредби е много важно да се споменат законодателните и подпомагащи дейности, извършвани на местно ниво. На регионално равнище в практиката на 17-те автономни общности⁶⁰ съществуват закони, които формално не са ограничени по обхват до насилието срещу партньори и се адаптират към другите форми на насилие, признати в Истанбулската конвенция и в Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените. Някои общности пряко признават децата като жертви, ако техните майки претърпят насилие⁶¹.

Всички автономни общности имат центрове, предлагащи всеобхватни грижи за жени, които са жертви на насилие, имат и механизми за насочване между различните центрове⁶². На много места съществуват също специализирани и всеобхватни центрове за грижи, обществено управлявани инициативи⁶³ за грижа за хора, пострадали от насилие извън семейството/връзката. В други автономни общности съществуват и специализирани обществени центрове за грижа за хора, пострадали от насилие извън семейството/двойката, както и частни приюти за жени. Центрове за спешна помощ и грижи за жертви на сексуално насилие все още не са налични⁶⁴, въпреки че създаването им вече е планирано.⁶⁵

Испания все още среща значителни трудности⁶⁶ в борбата срещу сексуалното насилие. Те са свързани със законодателството, обществената политика и осведоменост и създаването на специфични ресурси. В Испания „статистическото третиране“ на сексуалното насилие се свежда до генерално проучване на всеки 5 години, което не

⁵⁷ Реформа на КП 5/2010 от 22 юни, която изменя ЛО 10/95 от 23 ноември, включително дискриминация, основана на сексуална ориентация и сексуална идентичност, налично на elderecho.com <https://goo.gl/BQeDx6>

⁵⁸ Национален план за борба с трафика на хора, наличен на <https://goo.gl/eYR45U>

⁵⁹ Годишен доклад за 2017 г.: Превенция и борба с трафика на хора в Испания, наличен на <https://goo.gl/5tGKWu>

⁶⁰ Органичният закон 5/2005 на Мадрид, наличен на <https://goo.gl/dWd2Bs>; Закон 5/2008, наличен на <https://goo.gl/kgqy9f>

⁶¹ Андалуски закон № 7/2018 от 30 юли, изменящ Закон 13/2007 от 26 ноември за превантивни мерки и цялостна защита срещу насилието, основано на пола, наличен на <https://goo.gl/AUm1Vz>

⁶² Държавен вестник, <https://goo.gl/Bhvo2b>

⁶³ Център за грижа за жени, жертви на сексуално насилие в Мадрид, <https://goo.gl/6SSY9c>

⁶⁴ Онлайн издание eldiario.es <https://goo.gl/soGcN8>

⁶⁵ Онлайн издание elboletin.com <https://goo.gl/g3X6EH>

⁶⁶ Доклад на Амнести Интернешънъл за сексуалното насилие, 2018, наличен на <https://goo.gl/Dh3M4H>

предоставя достатъчно данни и не проследява адекватно въпроса за сексуалното насилие. Налице са и полицейски, съдебни и прокурорски доклади, въпреки че броят на присъдите и броят на жертвите остава неясен. Сексуалното насилие засяга една на всеки две жени⁶⁷, което е повече от 3,251,000 (13,7%). Смята се, че 1,5 милиона жени (7,2% от тези на възраст над 16 години) са претърпели сексуално насилие в някакъв момент от живота си (извън семейството/връзките си)⁶⁸. Оплаквания за случаи на тормоз и тормоз на работното място се докладват по-рядко в сравнение със средните за Европа нива, а Инспекцията по труда съобщава, че от 2010 до 2015 г. са предприети само 3,472 процедури, свързани със сексуален тормоз на 2,994 работници. От 2008 г. до 2015 г. има само 49 присъди за тормоз⁶⁹. Платформата Femicidio е регистрирала от 2016 г. 89 сексуални нападения.

В заключение, испанската система не обхваща изчерпателно всички форми на насилие срещу жени, както се изисква от международните договори и Истанбулската конвенция, и в много случаи прави защитните действия зависими от полицейския доклад на жертвата. На практика, въпреки големия напредък през последните петнадесет години, животът без насилие не е гарантиран поради претоварването на съдебната система. Стереотипите и предразсъдъците все още могат да бъдат видени в мерките, гарантиращи грижа за пострадалите, както и в липсата на специфични ресурси. Въпреки това, трябва да подчертаем, че за случаите на насилие в рамките на семейството/връзката Испания има добро законодателство. Феминистично ориентиран, Органичният закон № 1/2004 прилага тройния подход на правата на човека (превенция, защита и наказателно преследване), създава специфични органи и изисква специализирано обучение за юристи и социални работници и експерти.

⁶⁷ Проучвания на Агенцията за основните права на ЕС, налични на: <https://fra.europa.eu/es>

⁶⁸ Общо проучване за насилието срещу жени, 2015, налично на http://www.violenciagenero.igualdad.mpr.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/Libro_22_Macroencuesta2015.pdf

⁶⁹ Генерален съвет по психологията на Испания, http://www.infocop.es/view_article.asp?id=7325

ГЛАВА 2. СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВЯНЕ С ЛИПСАТА НА ДОКЛАДВАНЕ НА СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ СРЕЩУ ЖЕНИ

Раздел 1 Правни стратегии

В правните рамки на страните съществуват значителни пропуски. Държавите по света все още не успяват да изпълнят своите международни задължения и ангажименти, когато става въпрос за превенция на насилието срещу жените. На твърде много извършители не се търси отговорност. Бездаността продължава. Жените продължават да бъдат подложени на повторна виктимизация чрез съдебния процес. Обширното законодателство играе ролята на основа за постигането на холистичен и ефективен отговор. Това законодателство трябва да бъде последователно прилагано и наблюдавано, като трябва да бъдат осигурени и адекватни ресурси за решаване на проблема. Персоналът и служителите в тази област трябва да притежават умения, капацитет и чувствителност да прилагат духа и буквата на закона. Важни са и съгласуваните усилия, които включват образование, повишаване на осведомеността и мобилизация на общността. Законите трябва също така да допринасят за преодоляване на дискриминационните стереотипи и нагласи и трябва да са тези, които уреждат научните изследвания и изграждането на знания, необходими за подпомагане на развитието на политиката в тази сфера.

Наказателните кодекси следва да съдържат по-строги правни разпоредби за защита на правата на жените. По-прогресивни дефиниции и по-високи присъди за сексуални престъпления и други тежки прояви на насилие, специфични мерки за предотвратяване и наказания за извършители на деяния като изнасилване, убийства на честта, генитално осакатяване на жени, домашно насилие и др.

Властите – в консултации с групи и организации за защита правата на жените – следва да приемат и стриктно да прилагат законодателство, което дефинира и криминализира насилието срещу жени, предвижда санкции за извършителите и установява по-добри механизми за защита на жертвите.

Държавите следва да премахнат от закона разпоредбите, свързани с тежки процесуални изисквания към жените-жертви за докладване и наказване на тези престъпления.

Държавите следва да създадат специални секции като част от всеки местен, регионален и върховен съд, които да се занимават изключително и само със случаи, свързани с насилие срещу жени. Също така би било полезно да се създадат специални звена на полицията, за да се засили отговорът ѝ към насилието срещу жените. Когато въведат такива механизми, заинтересованите страни следва ежегодно да преразглеждат резултатите им и да предлагат необходимите промени и подобрения.

Важно е законът да се използва за справяне с насилието срещу жените. Преодоляването на този вид насилие е проблем, който изисква цялостен пакет от решения, включително правни.

Законодателството трябва да служи като полезен инструмент в подкрепа на жените да съобщават за случаи на насилие, да предоставят средства за защита на жертвите и да наказват извършителите.

Анализирайки правната рамка на няколко държави-членки на ЕС, може да се отбележи, че законодателите считат за уместно някои по-леки форми на насилие да включат в възможността за помирение и/или посредничество между страните. Следва да е ясно, че всички форми на насилие срещу жените трябва да се третират като престъпления и правилният вид криминализиране трябва да бъде предвиден в закона и да се прилага съответно срещу извършителите.

Законът има важна символична и възпитателна роля. Тя може да оформи и промени нагласите. Премахването на насилието срещу жените означава, че всеки човек следва да е наясно, че насилието няма да бъде приемано и толерирано. Институти като „помирение на страните, което заличава наказателната отговорност на насилника“ трябва да бъдат напълно премахнати от правната рамка. Политиката на задължително преследване в такива случаи може да има положителен ефект, като намали риска от рецидив.

Медиацията между пострадалото лице и извършителя в случаите на насилие срещу жени не е добра стратегия и не трябва да намира място в законодателството на страните. Тази процедура не трябва да съществува в случаи на агресия срещу жени, тъй като тя се стреми да възстанови връзката между жертва и насилник и дори може да създаде представа, че жертвата в известна степен споделя отговорността за насилието, което е претърпяла.

Полицията има важна роля за осигуряване на ефективна реакция срещу насилието. През последните години бяха направени много подобрения по отношение на подхода към насилието срещу жени, но въпреки това са нужни допълнителни стъпки. Понякога полицейските служители са склонни да реагират на този вид насилие, като се опитват да „посредничат“ за помирение между страните, вместо да предприемат например незабавен арест на извършителя. Законът трябва да предостави конкретни инструкции за това как полицейските служители да се справят със случаи, в които жени са жертви на насилствени действия. Стратегиите за подпомагане на полицията в борбата с насилието срещу жените включват: предоставяне на подходящи правомощия за намеса, разработване на насоки за използване на такива правомощия, създаване на специални полицейски звена и служби за реагиране при случаи на домашно насилие и на други видове насилие срещу жени; обучения за всички видове полицейски служители по спецификата на явлението „насилие срещу жени“. Насоките за полицията трябва да се фокусират върху аспекти като: определяне какво е насилието срещу жените и как то се проявява, като се излагат ясни очаквания за поведението на полицията при справянето с различни инциденти, включващи жени; очертаване на процедури за защита на жените-жертви, подчертаване на отговорността на полицията; насочване на жертвите към подходящи служби за подкрепа;

признаване на необходимостта полицията да си сътрудничи с други обществени служби на всички етапи от разследването на случаите на насилие срещу жени.

Освен че се фокусира върху криминализирането на незаконните действия, законът трябва също да обърне специално внимание на предотвратяването на насилието и цялостната физическа защита на жените, преживели насилие. Законодателството на всяка страна трябва да бъде чувствително по отношение на пола, като се признава, че опитът на жените и мъжете в областта на насилието се различава и че насилието срещу жените е проява на исторически неравноправни отношения на власт между жените и мъжете и дискриминация срещу жените.

Внимателният и редовен мониторинг е важен аспект, който може да гарантира, че законодателството се прилага ефективно и няма неблагоприятни и непредвидени последици за жените. Ежегодното наблюдение на законодателството може да разкрие пропуски в обхвата и ефективността му. То е по-ефективно, ако се провежда от институции в партньорство с неправителствени организации и с конкретна обратна връзка от жени, преживели насилие, които участват или са участвали в съдебни производства като пострадали. Това би гарантирало, че оценките отразяват начина, по който законът се практикува на място. Всяка страна следва да има междуведомствена комисия за наблюдение на прилагането на законодателството относно насилието срещу жени.

Предвид страха и сплашването, на което жените, жертви на насилие, често са подложени от страна на извършителите, е важно законодателството да предвижда участието на прокурори във всички случаи, свързани с насилие срещу жени. Правната рамка и съдебната практика трябва да подкрепят твърдо задържането, преследването и наказването на всички извършители.

Законодателството следва изрично да забрани медиацията във всички случаи на насилие срещу жени, както преди, така и по време на съдебното производство. Понякога медиацията се насърчава като алтернатива на наказателното правосъдие. Въпреки това са налице редица неблагоприятни фактори: медиацията изключва съдебната проверка, тя почива на предположението, че и двете страни са еднакво виновни за акта на насилие и намалява степента на отговорност на нарушителя.

Законодателствата на държавите трябва да осигуряват навременни правни процедури и да насърчават проследяване на случаите на насилие срещу жени, когато това е уместно. Обичайното забавяне при провеждането на съдебния процес може да увеличи риска от отмъщение срещу пострадалия, особено когато извършителят не е задържан.

Безплатната правна помощ следва да се предвижда, без на пострадалия да се налага да доказва нивото си на доход, за да се ползва от това право. Свободният и бърз достъп до преводачи също е от изключителна важност, тъй като много пъти езиковите бариери са основно препятствие пред преживелите насилие мигранти, когато търсят помощ, защита и наказване на извършителя/ите.

Жените, преживели домашно насилие или насилие на работното място, чийто имиграционен статут в дадена страна е свързан с брачния, семейния или трудовия, често не са склонни да съобщават за такова насилие на полицията. Държавите следва да изменят

законодателството си, за да може то да съдържа гаранции, че преживелите насилие жени няма да бъдат депортирани или подложени на други санкции, свързани с имиграционния им статут, когато докладват случаи на насилие на полицията или на други органи. Държавите следва да позволят на жените-мигранти, които са преживели насилие, да подадат молбата си за легален имиграционен статут независимо от извършителя в пълна конфиденциалност.

Националното законодателство следва винаги да предоставя възможност за наказателно преследване, дори при липса на жалба, ако преживелият насилие не е могъл или не е искал да подаде такава. Често има ситуации, при които жените се страхуват от извършителите и отказват да дадат показания поради заплахи, срам и други причини. Законодателите на някои държави са избрали да приемат политика на задължително наличие на жалбоподател или свидетелски показания, без които делото не може да продължи. Тази практика обаче може да възпре жените да се свържат с полицията и да участват в процеса. Властите трябва да могат да продължат разследванията въз основа на други доказателства, дори при липсата на подробни показания от страна на жертвата. Такъв подход показва, че престъплението се приема сериозно от съдебната система, която следва да отчита факта, че поради емоционални и посттравматични фактори жертвата не е в състояние да свидетелства. В такива случаи, дори при липса на подробни показания, жертвите се информират редовно от съдебните органи по време на етапите на производството чак до самия край на процеса.

Законодателството следва да предвижда присъди, съизмерими с тежестта на насилието срещу жени и трябва да се разработят насоки, за да се осигури последователност на резултатите, свързани с налаганите наказания. Присъдите в различните държави са различни, често несъизмерими и се обясняват с дискриминационните нагласи на служителите на правосъдието по отношение на оцелелите от насилие жени. Следва да се положат усилия за намаляване на непоследователността в присъдите и гарантиране, че те са съизмерими с тежестта на извършеното престъпление. Опитът показва, че въвеждането на насоки за присъди може да допринесе за подобряването на тези показатели.

Законодателството на много страни, отнасящо се до насилието срещу жени, продължава да съдържа разпоредби, които освобождават от отговорност и/или предвиждат по-малки присъди за извършители на насилие срещу жени при определени обстоятелства. Ето защо следва да се предвидят по-строги санкции за повтарящи се случаи на домашно насилие, независимо от степента на нараняване, както и при многократни нарушения на заповеди за защита.

Присъдите по наказателни дела следва да предвидят изплащането на подходящо обезщетение от извършителя за жертвата. Компенсацията може да бъде елемент на наказанието на извършителите на насилие срещу жени, но не трябва да замества други санкции, като например лишаване от свобода. Във всички страни трябва да съществува програма за компенсиране, финансирана от правителството, която да дава право на жените, които са станали жертви на насилие, да кандидатстват и да получават справедлива сума.

Законодателството следва да предвижда, че насилието срещу жени може да представлява преследване и че преживелите насилие трябва да представляват „определена социална група“ за целите на законодателството в областта на убежището.

Раздел 2 Социални стратегии

Комитетът за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените (CEDAW) дава конкретни препоръки по отношение на достъпа на жените до правосъдие⁷⁰ и насилието срещу жени⁷¹ като цяло. Тези препоръки са задължителни за всички европейски държави, подписали Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, които от своя страна се ангажират да действат в съответствие с правата на човека⁷². Тези препоръки представляват и основна отправна точка за дефиниране на нови социални стратегии, които биха могли да дадат ефективен принос, като подпомогнат жертвите на насилие, основано на пола, да получат достъп до системата за правосъдие и защита.

Организацията на обединените нации предлага редица препоръки, които също следва да бъдат отбелязани⁷³:

- Трябва да се положат систематични, непрекъснати усилия за повишаване на осведомеността и обучението на различните професионални групи в съдебната власт, полицията, персонала на специализираните центрове, и професионалисти – доставчици на услуги за жените в тази ситуация в различните страни, за да могат те да се борят със стереотипите и дискриминационните нагласи, да подобрят разбирането си за междусекторните форми на дискриминация и видовете насилие, които засягат жените и момичетата, както и да прилагат методи, основани на права, които отчитат културните и половите различия.
- Доколкото е възможно, обученията трябва да се водят от експерти от местните общности, наясно с евентуалните прояви на дискриминация.
- Следва да се прилагат механизми за мониторинг, оплаквания и защита и да се предлагат услуги като телефонни номера за спешна помощ, правна помощ, центрове за подаване на жалби, психо-социална подкрепа и посттравматични грижи, за да се подпомогнат и защитят жените и момичетата, които се намират в ситуация на дискриминация или опасност от прояви на расизъм и/или ксенофобия.
- Систематичната работа по събиране, интегриране и разпространение на национални данни, разделени по различни показатели, следва да бъде увеличена, като в същото време се зачита и гарантира правото на самоидентификация и

⁷⁰ Обща препоръка No 33, свързана с достъпа до правосъдие на жени, налична на <https://goo.gl/Z7rMcP>

⁷¹ Обща препоръка No 35, свързана с насилие, основано на пола, срещу жени, актуализираща обща препоръка No 19, налична на <https://goo.gl/3s4wdG>

⁷² Гаранции във връзка с човешките права, налично на <https://goo.gl/VenWBP>

⁷³ Доклад на Върховния Комисар на ООН за човешки права, наличен на <https://bit.ly/2S1mdS5>

защитата на личния живот; следва да се създадат показатели за измерване на неравенствата въз основа на комбинация от променливи величини, като раса, етнически произход и религия (за случаи на насилие, основано на пола).

- Формите на дискриминация и насилие срещу жени и момичета следва да бъдат разглеждани в контекста на расизма, расовата дискриминация и ксенофобията в рамките на съответните междуправителствени прегледи, като например тези, свързани с целите за устойчиво развитие и универсалния периодичен преглед по въпросите на правата на човека.

Важно е да се подчертае, че практиките за повишаване на осведомеността, превенция и грижи, както и всички други практики, произтичащи от политиките срещу насилието на полов признак, трябва да се основават на концепцията за междусекторност⁷⁴, като основен инструмент за създаване на политики, насочени към правата на човека. Важно е да се вземат предвид припокриващите се елементи на насилие в случая на жените мигранти, жените с психични проблеми или жените, които живеят в селски райони, за да се създадат и прилагат наистина ефективни политики.

Също така, редица закони постановяват, че мерките за защита трябва да бъдат осигурявани от гледна точка на общността и межкултурната работа и в тази връзка могат да се направят някои препоръки⁷⁵:

- Да се търсят начини и места за срещи, които да позволят на местните организации да играят активна роля в подпомагането и защитата на жените, с конкретни ресурси за това.

- Да се търсят начини да се гарантира, че мненията и гласовете на жените се вземат предвид при изготвянето на публични политики и стратегии за подобряване на превенцията, защитата и наказателното преследване.

- Да се мобилизира общността, за да се допринесе за предотвратяване на насилието. Ефективен начин да се направи това е да се чуят предложенията и опита на местните власти, лидерите на общностите, неправителствените организации и женските или други специфични групи.

Страните, подписали Истанбулската конвенция, са задължени да провеждат кампании за повишаване на осведомеността по въпросите на насилието, основано на пола, и да приемат превантивни мерки. Като част от кампаниите те трябва да се справят с всички нива, етапи и форми на насилие. Освен това държавите трябва да разглеждат всички видове насилие, както и вярванията, нагласите и поведението, които ги маскират. Стереотипите представляват значителна пречка за ефективната защита на жените, за което също трябва да се водят специални кампании. Комитетът за премахването на всички форми на дискриминация спрямо жените вече осъди Испания поради възпроизвежданите от държавните служители стереотипи и предложи промени и компенсации за жените, които

⁷⁴ Междусекторност: Инструмент за правосъдие, основано на пола и на икономическите права, наличен на <https://goo.gl/LuuMHx>

⁷⁵ ООН, Равноправие на половете, налично на <https://goo.gl/hwxwbg>

подават жалби⁷⁶.

В Испания, например, се провеждат различни кампании за превенция. Един от проблемите е, че повечето от тях⁷⁷ са насочени към жените, без да се позовават на нагласите и поведението на мъжете или на патриархалната социална структура. Ето защо се препоръчва правителствената политика да обмисли промени в законодателството, образованието и рекламата, за да вмени на мъжете отговорност да променят половото неравенство, те да видят въздействието на това неравенство върху жените и върху себе си и да поемат задължение да участват в насърчаването на равноправието на половете.

Друга важна стратегия за повишаване на осведомеността е промяната на форматите на институционалните послания, така че информацията да е разбираема, да се набелязват различни целеви групи и да се предоставя информация на всяка от тях. Като предварителен етап следва да се проведат проучвания сред населението относно вярванията и нагласите, така че кампаниите да отговарят на нуждите на всяка целева група, социална прослойка и нейните специфични културни различия, в допълнение към разясняване на вредите, причинени от съответните престъпления. Кампаниите, свързани с насилието срещу жените, трябва да поставят по-голям акцент върху влиянието на средата спрямо насилствената ситуация⁷⁸.

Координираните междусекторни действия на всички нива на вземане на решения (местни, национални и международни) ще повишат ефективността на кампаниите, които трябва да се прилагат заедно с други социални програми, така че да се създадат интегрирани превантивни решения, които от своя страна да се справят с връзките между различните видове насилие, като се внимава да не се използва сексистки или изключващ език⁷⁹.

Някои от водещите принципи за превенция на насилието са⁸⁰:

- Във всички политики и програми да се даде приоритет на предотвратяването на насилието срещу жените и да се гарантира, че усилията са цялостни.
- Да се отпуснат достатъчно специфични ресурси на всички сектори с цел превенция, повишаване на осведомеността и изпълнение на дейности, свързани с грижи за жертви на насилие.
- Да се потърси политическа подкрепа за дългосрочни и устойчиви

⁷⁶ Решение на Комитета за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените, налично на <https://goo.gl/ufsLaj>

⁷⁷ Пример за кампания на испанското правителство за повишаване на осведомеността, фокусираща се върху мъжете (изключения и добри практики)

⁷⁸ Анализ на рекламните кампании за превенцията на насилието срещу жени в Испания. Валенсия, 2005, наличен на <https://goo.gl/PHE6ao>

⁷⁹ Анализ на рекламните кампании за превенцията на насилието срещу жени в Испания, наличен на <https://goo.gl/o1U9nj>

⁸⁰ Генерален Секретар на ООН. Спиране на насилието срещу жени. От думи към действия. Налично на <https://goo.gl/CiTwtu>

инвестиции в превенцията.

- Да се създадат стратегии за превенция, които да се справят с причините за насилието срещу жените, особено с половете стереотипи, които продължават да съществуват.
- Да се зададат ясни цели и да се определи какво трябва да се промени чрез стратегии за превенция, предназначени да постигнат тази промяна, и създаване на процес на мониторинг и оценка.
- Да се гарантира, че мненията и гласовете на жените се вземат предвид, по-специално от правителствени органи, неправителствени организации, работнически синдикати, организации на работодателите и лидерите на местните общности, за да се формулират ефективни, приобщаващи стратегии.
- Мъжете и момчетата да се ангажират активно в създаването и прилагането на стратегии за предотвратяване на насилието над жени срещу мъже.
- Да се постави акцент върху факта, че насилието срещу жени е неприемливо и неговото премахване е обществена отговорност.
- Да се насърчи безопасността на жените, когато е необходимо, чрез промяна на физическата среда.
- Да се провеждат рекламни кампании и дейности, особено кампании с послание, че насилието срещу жени е неприемливо.

Както отбелязва испанският Органичен закон 1/2004, от съществено значение е да се провеждат кампании за особено уязвими групи жени, сред тях жените с увреждания, жените от селските райони, възрастните жени, жените мигранти и тези от ромския етнос.

Селските райони, където насилието е по-скрито и е по-трудно за жените да признаят съществуването му, са места, където трябва да се положат значителни усилия за повишаване на осведомеността, свързана с насилието над жени, за да се предотвратят такива случаи⁸¹.

За жените мигранти следва да се гарантира, че информацията достига до тях на ясен, достъпен език, както чрез посланията на кампанията, така и чрез контактите между тях и участващите заинтересувани лица. Един от възможните начини за работа в този аспект е правителствените ведомства да предоставят по-голяма подкрепа на специализираните организации, така че работата в общността и по-силните партньорства да служат като инструменти за превенция и подпомагане на жертвите на насилието, основано на пола. В Испания⁸² са отбелязани трудности, свързана с достъпа до жалби в случаи на сексуално насилие, когато жените са с нередовен административен статут.

⁸¹ Европейски парламент, 2017, Доклад, свързан с препоръка на Европейския парламент до Съвета на Европа за приоритетите на ЕС за 62-рата сесия на Комисията на ООН за статута на жените, наличен на <https://goo.gl/yvDv2i>

⁸² Фондация Aspacia. Доклад „Срещу насилието: жалба, превенция и разрешаване“, наличен на <https://goo.gl/DmSdyG>

Превенцията в областта на здравеопазването се оказва още един много важен аспект, тъй като много жени отиват в здравните заведения с намерение (или липса на такова) да подадат жалба и здравната система служи за място за идентифициране и наблюдение. От съществено значение е всички служители в сферата на здравеопазването да получат обучение по въпросите, свързани с насилието, основано на пола, неговото разкриване и третиране, с указания как да разговарят с жертвите и да използват специфични протоколи за действие, както и задължение да докладват, ако узнаят за престъпление срещу дадена жена. В случая с Испания 91% от жените се обръщат към структурите на общественото здравеопазване в случаи на насилие. През 2016 г. са идентифицирани 17,479 случая, а на съда са изпратени 14,501 експертни доклада за телесни повреди. Това са 8,7% от общия брой подадени жалби, като само 3% от персонала в сферата на здравеопазването е обучен по спецификата на тези въпроси⁸³.

Фокусирайки се върху сътрудничеството и участието, може да се каже, че насърчаването на отношенията между феминистките и правозащитните организации, специализирани в грижа и застъпничество, и органите на националната и местната социална политика е добра практика. Пример за това е Националният пакт за борба с насилието, основано на пола, за периода 2017-2021 г., в който са приети общо 214 мерки. Смята се, че е необходимо държавите да разширят каналите за участие и да включат неправителствения сектор в създаването и оценката на планове и стратегии за борба с насилието, както и в оценката на обществената политика и съдебните действия срещу насилието.

Насърчаването на участието на женските групи ще помогне на жертвите да се доближат до правните и съдебните институции, тъй като много мигранти имат напълно оправдани чувства на враждебност и недоверие към правоохранителните органи, в резултат на полицейски практики, предназначени за санкциониране на мигранти с нередовен административен статут.

Друга важна препоръка в областта на грижите е, че, в допълнение към получаване на подходящо специализирано обучение, участващите професионалисти трябва да разполагат с информация. Местните протоколи за координация, насочване и защита следва да се актуализират с данни за общностите и форматите, промотирани от различните професионалисти и представители на регионалните общности, които работят с жените, за да се създаде обща рамка на добри практики, съответни на нуждите на различните населени места и общности. Във връзка с междусекторния подход следва да се вземат предвид и особените обстоятелства на най-уязвимите жени.

В Испания трябва да се отбележи добрата практика на Асоциация „АМАЛГА“⁸⁴, която принадлежи към здравната мрежа на жените от Латинска Америка и Карибите и е съфинансирана от AIETI (Асоциация за изследвания и специализации в областта на жените)⁸⁵. В рамките на своя проект „Общности, промотиращи равенството: за свободен живот чрез изграждане на мрежи за подкрепа“, Асоциацията обучава жените мигранти да

⁸³ Доклад в сянка до Експертната група GREVIO, 2018, наличен на <https://goo.gl/KJbKYN>

⁸⁴ Повече на уебсайта на организацията: <https://goo.gl/w1AaUm>

⁸⁵ Проучване „Правото на живот без насилие“ на AIETI, налично на <https://goo.gl/T6Pjat>

следят за ситуации на насилие, основано на пола, като по този начин се формира мрежа за наблюдение и подкрепа за жени мигранти в такива ситуации.

Мрежите в общността, които обръщат внимание на други характеристики на жените, а не само на факта, че преживяват насилие, могат да бъдат идеално място за осигуряване на цялостно възстановяване, включително и не само финансова компенсация (чрез съдилищата или правителствените отдели), но и социално и обществено признаване на истината и помощ при реституция и психологическа и емоционална рехабилитация.

Друга важна препоръка, която може да бъде приложена за всички държави е, че те трябва да събират подробни качествени статистически данни за цялата система за превенция, подпомагане, защита, правосъдие и възстановяване, за да оценят и цялостно да наблюдават ефективността на своите политики. Публикуването на тази информация също така е начин да се ограничи безнаказаността на извършителите и да се направи анализ на реалната ситуация, за да се подобри обществената политика. Това е и начин да се предостави на жертвите възможност за по-бързо възстановяване чрез публично признаване на фактите.

Необходимостта от отпускане на публични средства е абсолютно наложителна, те могат да бъдат комбинирани и с финансова подкрепа от частния сектор. Много е важно държавите да осигурят финансиране, което да определя персонала и работното време на съответните служби, и да създадат обществени органи за наблюдение и контрол. Финансовите постъпления трябва да бъдат стабилни и постоянни, за да позволят всеобхватни, дългосрочни процеси. Разбираемо е, че едновременно трябва да съществуват най-малко две линии на финансиране: държавно финансиране по противодействие на различните видове престъпни прояви, и регионално или местно финансиране, за да се обърне пряко внимание на жертвите, като се имат предвид местните специфики.

В заключение, описаните мерки целят всички страни да насърчат създаването и подобряването на стабилна мрежа от социални услуги, които да обхващат възстановяването на жертвите, да насърчават координирани политики за повишаване на обществената осведоменост и превенция, да осигуряват добро ниво на комуникацията между различните структури (правни, социални и други), отговорни за тези политики, както и местни организации, и да гарантират, че финансовата помощ достига до пострадалите жени, както се изисква в Истанбулската конвенция.

Раздел 3 Образователни стратегии

Този раздел разглежда поредица от образователни стратегии, които трябва да бъдат приложени, за да се подпомогнат жертвите на насилие, основано на пола, и имплицитно да ги насърчат да съобщават на компетентните органи за случаи на насилие, като по този начин се намалява явлението „липса на докладване за престъпления“.

Този въпрос ще бъде разгледан от три гледни точки: справяне с обществените нагласи, които нормализират или оправдават насилието срещу жени; овластяване на жертвите на насилие, основано на пола; и обучение на специалисти по наказателно правосъдие по отношение на психологическите травми и подходи на работа, базирани на травмата.

Справяне с обществените нагласи към насилието срещу жени

Според статистиката на ООН⁸⁶, жените по света са обект на физическо, сексуално, психологическо и икономическо насилие, независимо от техния доход, възраст или образование. Около **една трета** са преживели физическо и/или сексуално насилие от интимни партньори или сексуално насилие от не-партньор в даден момент от живота си, както в развитите, така и в развиващите се страни. В повечето държави, **по-малко от 40% от жените, които са преживели насилие, са потърсили някакъв вид помощ**. Сред онези, които са го направили, повечето са се обърнали към семейството и приятелите си, вместо към полицията и здравните служби. В почти всички страни с налични данни, процентът на жените, потърсили помощ от полицията, спрямо всички жени, потърсили помощ, е **по-малко от 10%**. Нежеланието на пострадалите да потърсят помощ може да бъдат свързано с широко разпространеното приемане на насилието срещу жени. В много страни и двата пола смятат, че побой на жените е оправдан при определени обстоятелства. При все това, отношението към насилието започва да се променя.

В продължение на десетилетия активистите за права на жените, изследователите и другите заинтересовани страни подчертават как патриархалните системи оформят социалните очаквания както във функционален, така и в идеологически план, за да запазят мъжкото превъзходство над жените. Феминистки насоченият анализ подчертава многобройните начини, по които патриархалните „джендър“ норми и „хегемонизираните мъжествености“ определят и засилват господството, привилегиата и властта на някои мъже и служат за създаване на йерархии на половете и за утвърждаване на използването на насилие от мъжете срещу жените.

Социалните структури укрепват мъжката хегемония над жените. В края на краищата, мъжете са най-често срещаните извършители на насилие срещу жени и не може да се отрече, че повечето мъже все още се радват на власт над жените както в обществената, така и в частната сфера. Въпреки че усилията за повишаване на статута на жените в обществото продължават от десетилетия насам, разрушаването на йерархията на половете, която е била вкоренена в продължение на векове, е трудна мисия.

Културните и социалните норми влияят силно върху формирането на индивидуалното поведение, включително използването на насилие. Нормите могат да предпазват от насилие, но те могат също и да нормализират, подкрепят и насърчават употребата му. Например традиционните убеждения, че мъжете имат право да контролират или

⁸⁶ Жените на света 2015, Тенденции и статистики, Глава 6, Насилие над жени, Отдел на ООН за икономика и социални дейности, 2015, наличен на <https://unstats.un.org/unsd/gender/chapter6/chapter6.html>

дисциплинират жените чрез физически средства, поставят жените в ситуация на уязвимост от насилие от страна на интимни партньори и поставят момичетата в риск от сексуално насилие. Социалната толерантност към насилственото поведение към жените вероятно се научава в детска възраст, в случаите, в които на проявата на насилие се гледа като на израз на мъжественост, в случаите на насилие в семейството, в общността, в медиите или в други условия.

Също така, културното приемане на насилието срещу жени, включително сексуалното насилие като личен въпрос, възпрепятства външната намеса и пречи на засегнатите да говорят и да получат подкрепа. В много общества жертвите на сексуално насилие също се чувстват заклеймени, което възпрепятства докладването.

Нормализирането на насилието, основано на пола, е приемането, че насилието е неизменна част от живота, че изображенията на насилие нямат реални житейски последици и че предотвратяването на насилието е отговорност на жертвата, а не на извършителя. Поддържането на имиджа на мъжете като склонни към насилие по природа, сексуализацията на насилието и създаването на „романтична представа“ за насилствената сексуалност допринасят за изграждането на култура, в която на този тип престъпления не се дава необходимата тежест, пострадалите не подават сигнали и често биват обвинявани за причините, поради които са пострадали.

Обвиняването на жертвата е явление, при което жертвите на престъпления и на трагедии са държани под отговорност за случилото се с тях. Обвиняването на жертвите позволява на хората да вярват, че такива събития никога не биха могли да се случат на тях самите. Обвиняването на жертвата е известно в случаите на изнасилване и сексуално насилие, когато жертвата на престъплението често е обвинявана, че е предизвикала насилието заради облеклото си или заради поведението си.

Един психологически феномен, който допринася за тенденцията да се обвинява жертвата, е известен като „**фундаменталната грешка на приписването**“. Когато става дума за други хора, ние сме склонни да приписваме причините за дадена случка на вътрешни фактори от сорта на личностни характеристики, пренебрегвайки или свеждайки до минимум външните променливи; въпреки че ситуационните променливи са много вероятно присъстващи, ние автоматично приписваме причината на вътрешните характеристики.

„Фундаменталната грешка на приписването“ обяснява защо хората често обвиняват други хора за неща, над които те обикновено нямат контрол. Терминът „**обвиняване на жертвата**“ често се използва от социалните психолози, за да опише феномен, в който хората обвиняват невинните жертви на престъпления заради тяхното нещастие. В такива случаи хората могат да обвинят жертвата, че не се е защитила от събитието, като се държи по определен начин, или не е предприела конкретни предпазни мерки, за да избегне или предотврати виктимизацията.

Примерите за това включват обвиняването на жертвите на изнасилване, на домашно насилие и на отвлечане в поведение, което по някакъв начин провокира техните нападатели. Изследователите предполагат, че **предубедеността** води до погрешно схващане, че жертвите трябва да са в състояние да предсказват бъдещи събития и да предприемат стъпки, за да ги избегнат.

Тенденцията да се обвинява жертвата също произтича отчасти от нуждата да се повярва, че светът е безопасно и справедливо място. Когато нещо лошо се случи на друг човек, често се вярва, че те трябва да са направили нещо, за да заслужат такава съдба. Социалните психолози наричат тази тенденция „**феномен на справедливия свят**“. Усеща се необходимост от вяра, че светът е справедлив и че хората получават това, което заслужават, защото ако се мисли, че светът не е честен, става все по-очевидно, че всеки може да стане жертва на трагедия. Без значение дали и колко лицата са предпазливи и добросъвестни, лошите неща могат и се случват и на добрите хора. Вярвайки, че светът е справедлив и хората заслужават онова, което получават, и обвинявайки жертвите, хората могат да защитят илюзията си, че такива ужасни неща никога не биха могли да се случат на тях.

Важна стъпка в окуражаването на жените да съобщават за случаи на насилие, основано на пола, е да се образуват хората (мъжете, жените, децата), семействата, обществото, с цел идентифициране и разбиране на обществените нагласи, които нормализират или оправдават насилието срещу жени, както и отчитането на отрицателното въздействие, което то произвежда на всички нива в живота.

Често, поради моделите, споменати по-рано, насилственото поведение продължава да се случва, тъй като това е единственият начин, по който хората знаят как да се свързват един с друг. Понякога това се дължи на собствената семейна среда или динамика. Поради това за жертвата може да е трудно да осъзнае, че е част от насилствена или принудителна връзка. Един от начините това да се идентифицира е повишаването на осведомеността относно многото форми, които насилието срещу жените може да приеме, като например: **физическо насилие, емоционално насилие, сексуално насилие, икономическо насилие** (когато един партньор контролира финансите на друго лице, налага му икономическа зависимост или го заплашва с икономически контрол), **социалното насилие** (когато един партньор контролира социалния живот на другия, принуждавайки го да се изолира), **символно насилие** (начинът, по който медийните съобщения насърчават и укрепят насилието срещу жени), **акушерско насилие** (дехуманизация на жените и контрол на техните репродуктивни права и възможности за избор), **тийнейджърско насилие** (контрол, злоупотреба и/или агресивно поведение, което може да възникне в отношенията между юношите).

Образователните стратегии следва да се съсредоточат върху трансформирането на вредни полови и социални норми чрез мобилизация на общността и групово обучение с участието на жените и мъжете с цел генериране на критични разсъждения относно липсата на равноправие между половете и отношенията, базирани на власт.

Полезен неформален образователен инструмент е „Гласовете срещу насилието“, учебна програма, разработена от Световната асоциация на момичетата скаути и ООН Жени⁸⁷, която предоставя на младите хора (от 5 до 25 години) инструменти и опит, за да разберат причините за насилието в техните общности, да образуват и привлекат своите връстници и общности, за да предотвратят подобно насилие, и да научат къде да получат подкрепа, при необходимост.

Учебната програма цели шест основни резултата, които изграждат знания и разбиране у участниците, съобразени с възрастта им:

1. Разработване на безопасно и подкрепящо пространство за деца и млади хора, които да говорят за неравенството между половете и насилието срещу момичета и млади жени.
2. Поставяне на концепции като равенството между половете и какво означава „да бъда аз“. Насърчаване на разбирането на ролите на половете, нормите и очакванията, както и насърчаване на работа за постигане на равенство.
3. Идентифициране и разбиране на различните форми на насилие срещу момичета и разпознаване на предупредителни признаци.
4. Насърчаване на взаимоотношения, базирани на взаимно уважение и респект. Развиване на умения за формиране на собствени връзки и подкрепа на участниците.
5. Обсъждане правата на момичетата и жените и повишаване на осведомеността.
6. Предприемане на действия относно спиране на насилието. Разработване и провеждане на кампания или дейност в рамките на местната общност за повишаване на осведомеността и за спиране на насилието срещу момичета и млади жени.

Учебният план включва наръчник за обучители на връстници, който да помогне на младите хора да проведат подходящи за възрастта им сесии и неформални образователни дейности. Най-малките участници могат да започнат с разказване на истории и/или игри, които да накарат останалите да мислят в посока пристрастия към пола и съществуващи стереотипи, докато по-големите могат да организират конкурси за плакати, да посещават и доброволно да подпомагат местни приюти, или да разработват кампании и проекти на

⁸⁷ Гласове срещу насилието - Наръчник за лидери на групи, Световна асоциация на момичета скаути (WAGGGS) и ООН Жени, Организация на обединените нации за равенство между половете и овластяване на жените (ООН жени), 2013 г., наличен на <http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2013/10/voicesagainstviolence-handbook-en%20pdf.pdf?la=en&vs=1455>

местно ниво, които да са насочени към конкретни форми на насилие срещу момичета и жени.

Овластяване на жени и момичета

Овластяването на жените и момичетата е важен фактор, влияещ върху решението на жертвите и свидетелите на насилие, основано на пола, да съобщават за престъпленията пред компетентните органи. В най-общ смисъл, овластяването е процес, чрез който индивидът става агент на промяната. Така се увеличава капацитетът на индивидите или групите, за да могат да правят избори и да ги трансформират в желаните от тях действия и резултати.

Основен подход в процеса на овластяването на жени и момичета е подкрепа в процеса на осъзнаване и реализиране на вътрешната им сила, опознаване на собствения им потенциал и разбирането на правата им. Предприетите действия следва да се извършват не толкова на индивидуално, а по-скоро на социално ниво. Овластяването на жените означава овластяване на обществото, вдъхване на истинско чувство за самооценка у жените в обществото, така че те да могат да се развиват личностно. Процесът трябва да се съсредоточи и върху повишаване на степента на автономност и подобряване на политическия, социалния, икономическия и здравния статус на жените.

Според Организацията на обединените нации⁸⁸, постигането на промени изисква *„политически и програмни действия, които да подобрят достъпа на жените до средства за препитание и икономически ресурси, облекчаване на крайните им отговорности по отношение на домакинската работа, премахване на правните пречки за тяхното участие в обществения живот и повишаване на осведомеността чрез ефективни програми, свързани с образованието и масовата комуникация. Освен това подобряването на статута на жените също повишава капацитета им за вземане на решения на всички нива и сфери на живота, особено в областта на сексуалността и възпроизводството. Това от своя страна е от съществено значение за дългосрочния успех на програмите на населението.“*

Образователните стратегии, насочени към овластяване на жените и момичетата, трябва да присъстват във всеки формален и неформален образователен контекст, на национално и международно равнище. Организацията на обединените нации⁸⁹ предлага да се предприемат редица стъпки, за да се дадат повече възможности на жените и да се премахнат неравенствата между половете:

1. Създаване на механизми за равноправно участие на жените и справедливо представителство на всички нива на политическия процес и обществения живот във

⁸⁸ Международна конференция за населението и развитието, Програма за действие, Фонд на ООН за населението (UNFPA), 2004 г., https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf

⁸⁹ Международна конференция за населението и развитието, Програма за действие, Фонд на ООН за населението (UNFPA), 2004 г., https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf

всяка общност и общество и даване на възможност да изразяват своите опасения и нужди;

2. Насърчаване на реализирането на потенциала на жените чрез образование, развитие на умения и заетост, като се отдава първостепенно значение на премахването на бедността, неграмотността и лошото здраве;

3. Премахване на всички практики, които дискриминират жените; подпомагане да установят и реализират своите права, включително тези, свързани с репродуктивното и сексуалното им здраве;

4. Приемане на подходящи мерки за подобряване на способността на жените да получават доходи в сфера, различни от „традиционните професии за жени“, постигане на икономическа самостоятелност и осигуряване на равен достъп до пазара на труда и системите за социално осигуряване;

5. Премахване на насилието срещу жени;

6. Премахване на дискриминационните практики на работодателите срещу жени, като например тези, основани на доказателство за употреба на контрацептиви или състояние на бременност;

7. Ако е възможно, чрез законови разпоредби и други подходящи мерки, насърчаване на жените да съчетават ролите, свързани с бременност, кърмене и отглеждане на деца, с участието им в работната сила.

Психологическа травма и подходи на работа, базирани на познанията за травма

Травмата е едновременно преживяване и отговор на огромно негативно събитие или поредица от събития, като междуличностно насилие, лична загуба, война или природно бедствие, които могат да променят човешката невробиология: промяна на функциите на мозъка и нервната система. Докато невробиологичните промени не са непременно постоянни, те все пак могат да бъдат дълготрайни, особено ако не бъдат третирани по подходящ начин.

По този начин травматичното въздействие на физическото и сексуалното насилие често води до вредни последици за жертвата, които са причина за нежеланието ѝ да потърси помощ от компетентните органи, опасявайки се, че участието ѝ в съдебна процедура може допълнително да изостри съществуващата травма. Способността на жертвата да се възстанови от травмата на физическото или сексуалното насилие е пряко свързана с реакцията на други хора, особено на правоприлагащите органи, когато се яви да докладва за престъплението. Когато системите и доставчиците на услуги, които работят с жертви на насилие, не притежават необходимите познания и разбиране за сложните и трайни последици от насилието и травмата, те рискуват да причинят допълнителна вреда. Поради това е от решаващо значение правоприлагащите органи и другите звена на наказателното

правосъдие да бъдат обучени да използват подходи, базирани на познания за травмата като преживяване.

Информирането за същността на травмата означава разбиране на невробиологията на травмата и ефекта, който тя има върху мозъка и паметта. Амигдалата, хипокампусът и префронталната кора в мозъка претърпяват дълбоки промени, свързани с насилието. Освен това, травматичният стрес повишава нивата на кортизола и норепинефриновия отговор. Тези промени могат да причинят на жертвите хиперактивност, натрапчиви мисли и спомени, кошмари и нарушения на съня, и най-важното, промени в паметта и концентрацията. Поради това те често не са в състояние да предоставят хронологични и последователни показания пред правоприлагащите органи. Впечатлението за несъответствие, което в друг контекст показва липсата на надеждност като свидетел, е естествена последица от преживяната травма. Освен това, промените в мозъка могат да доведат до крайно безпокойство, страх и недоверие. Тези чувства, съчетани със срам, смущение или вина за случилото се, могат да доведат до особено проблематични взаимодействия с наказателно-правната система.

Травматизираните хора често преминават през процес, който много специалисти и жертви не разбират. Много професионалисти в и извън правоприлагащите органи са обучени да вярват, че когато индивидът преживее травматично събитие, когнитивният (префронтален) мозък обикновено записва по-голямата част от него, включително кой, какво, къде, защо, кога и как и периферната с/у централната информация. Този подход често пренебрегва ролята на вниманието „отдолу нагоре“ на по-примитивната част на мозъка по време на силно стресиращо или травматично събитие. Следователно, когато органите на наказателното правосъдие разглеждат жалба за престъпление, основано на пола, повечето професионалисти са обучени да разглеждат този тип периферно и „повисоко“ ниво на мислене“ и обработка на информация, често отхвърляйки подобряването на следите от паметта – вместо да се вземат под внимание механизмите „отдолу нагоре“ и ефектите на норепинефрина и глюкокортикоидина върху амигдалата и хипокампуса.

За съжаление, събирането на информация за преживяното, пренебрегвайки начина, по който травмата влияе на паметта, всъщност може да попречи на разкриването на травматични, силно стресиращи или страшни спомени, както и на производителността на паметта и точността на предоставените подробности.

Подходът, свързан с познаването на травмата като процес, изисква признаване на симптомите и адаптиране на всички взаимодействия с жертвите на насилие по такъв начин, че да се минимизира потенциалът за вторична травма. По-специално този подход подчертава създаването на физическа, психологическа и емоционална безопасност и благосъстояние, за да се отговори на индивидуалните преживявания и нужди на оцелелите и да им се помогне да възстановят чувството си за контрол, власт и самостоятелност.

Основни принципи на практиката, съобразена с травмата

1. Основни познания за въздействието на стреса върху мозъка и тялото.
2. Гарантиране на физическата и емоционална безопасност на лицето.
3. Индивидът трябва да знае, че доставчикът на услуги е надежден. Доверието може да бъде очевидно в установяването и последователността на границите и яснотата на това, което се очаква по отношение на задачите.
4. Постоянен акцент върху избора. Колкото повече избор има човек и колкото повече контрол има над съвместните усилия на доставчиците на услуги, толкова по-вероятно е той да участва в услугите, а и самите услуги да са по-ефективни.
5. Познания за това, че „трудното“ поведение може да бъде резултат от задействани механизми на защита и опит за самозащита в светлината на предишни неблагоприятни преживявания.
6. Подход, основаващ се на силните страни, който признава уменията на хората, независимо от огромното въздействие и ефектите на преживяванията, с които те вероятно се борят.

Включването на познанието за травмата като процес в цялата работа на системата на наказателното правосъдие ще подобри резултатите и ще служи по-добре на обществото, като намали вредата, причинена на жертвата по време на съдебния процес, насърчавайки по този начин докладването на бъдещи случаи на насилие.

ГЛАВА 3. ЗАПОВЕДИ ЗА ЗАЩИТА НА ЖЕНИ, ЖЕРТВИ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Раздел 1 Румъния

Румънското законодателство урежда мерки за защита на жертвите на домашно насилие, които имат отношение към Закон № 217/2003 относно превенцията и борбата с домашното насилие; последната изменение на акта се съдържа в Закон №. 174/2018, въвеждащ заповедта за временна защита⁹⁰ в националното законодателство.

Заповедта за защита (ЗЗ) е регламентирана като мярка, предприета по искане на лице, чийто живот, физическа или психическа неприкосновеност или свобода са застрашени от акт на насилие (физическо, словесно, психологическо, сексуално, икономическо, социално или духовно), извършено от член на семейството. Закон № 217/2003 предвижда определение за член на семейството, която съдържа европейска визия за това понятие, без да се ограничава до официална връзка между жертвата и насилника (съпруг), а включва и лица в сходни отношения, родители и деца, настоящи и бивши партньори, независимо дали са съжителствали с насилника, възходящи и низходящи роднини, както и техните братя и сестри.

Тази форма на защита може да бъде поискана не само от жертвата (лично или чрез представител), но и от прокурора или от представителя на компетентния орган или структура, на ниво административно-териториална единица, която има отговорности и компетенции в областта за защита на жертвите на домашно насилие, както и от представител на всеки доставчик на социални услуги, акредитиран съгласно закона, със съгласието на жертвата. Ако искането е направено от други лица, пострадалото лице може да се откаже от производството.

Заповедта се издава не по-късно от 72 часа от сезиране на гражданския съд (окръжният съд, на чиято територия пребивава или е установена жертвата) за максимален срок от 6 месеца. Постановяват се една или повече от следните мерки (по искане на жертвата): временно отстраняване на насилника от дома на семейството, независимо дали той/тя е собственик на жилището; реинтеграция на жертвата и, когато е уместно, на децата в семейството; указване на насилника да използва само част от общото жилище, когато то може да бъде разделено по такъв начин, че извършителят да не влиза в пряк контакт с жертвата; настаняване на жертвата с негово/нейно съгласие и, когато е уместно, на децата в специализиран център за полагане на грижи; разпореждане насилникът да поддържа минимално предписано разстояние от жертвата, членовете на неговото/нейното семейство, или местожителството, работното място или учебното заведение на защитеното лице; забрана за насилника да влиза в определени места или зони, където защитеното

⁹⁰ Закон № 217/2003, публикуван в Държавен вестник № 205 от 24 март 2014 г., изменен със Закон № 174/2018, публикуван в Държавен вестник № 618 от 18 юли 2018 г. И двата закона са достъпни на сайта www.just.ro

лице присъства или посещава редовно; изискване насилникът да носи постоянно електронен уред за наблюдение; забрана на всякакъв контакт, включително по телефона, по пощата или по друг начин, с жертвата; изискване насилникът да предаде притежаваните от него оръжия на полицията; настойничество и настаняване на непълнолетни деца.

Предоставянето на доказателства в такава процедура не се споменава, като се предвижда само, че доказателствата, чието администриране би изисквало дълго време, не са допустими. Заповедта за защита се изпълнява незабавно и обжалването не възпрепятства изпълнението ѝ. След изтичане на срока ѝ на действие, може да бъде подадено ново заявление, ако все още са изпълнени условията за такава заповед.

Заповедта за временна закрила (ЗВЗ) е въведена в румънското законодателство през 2018 г. и е различна от заповедта за защита (регулирана още от 2012 г.), представлявайки неин допълнителен инструмент; ЗВЗ се издава, когато съществува непосредствен риск за живота, физическата неприкосновеност или свободата на дадено лице, за да се намали този риск. ЗВЗ може да бъде издадена незабавно от полицейския служител, тя се изпълнява без срок и без предизвестие, като срокът ѝ на валидност е 5 дни (изчислен по часове, съответно 120 часа), с възможност за удължаване до издаването на ЗЗ. След като полицейският служител издаде ЗВЗ, мярката трябва да бъде потвърдена от прокурора в рамките на 48 часа, въз основа на изявления и доказателства, събрани от полицейския служител. Впоследствие, прокурорът има задължението да представи преписката на съдия, заедно с всички доказателства по делото, по които съдът взема решение за издаването на ЗЗ (по бързата процедура), като удължава срока ѝ с необходимото време за приключване на съдебната процедура. ЗВЗ може да бъде оспорена, но подаването на жалба не възпрепятства нейното изпълнение.

ЗВЗ се издава от полицейския служител след попълване на формуляр⁹¹, при който се определя степента на риска въз основа на оценка на място. Ако рискът за жертвата е висок или много висок, полицейският служител трябва да издаде ЗВЗ, като посочи една или повече предписани от закона мерки. Не всички мерки, налични чрез ЗЗ, могат да бъдат наложени в случая на ЗВЗ, а само: временно отстраняване на насилника от общото жилище, независимо дали той/тя е собственик на имота; реинтеграция на жертвата и, когато е уместно, на децата в общото жилище; разпореждане насилникът да поддържа минимално предписано разстояние от жертвата, членовете на неговото/нейното семейство, или местожителството, работното място или учебното заведение на защитеното лице; изискване насилникът да носи постоянно електронен уред за наблюдение; изискване насилникът да предаде притежаваните от него оръжия на полицията.

Насочването към полицията може да бъде направено или по искане на жертвата, или от други лица, подпомагали пострадалото лице в случаи на насилие, или служебно. За да уреди насочването на случаи на домашно насилие, законът предвижда изрични разпоредби относно доказателствата, които могат да бъдат приети от полицейските служители, а именно: данни, събрани лично или намерени в документи или чрез други

⁹¹ Формулярът е установен със Заповед № 146/2578/2018 от 11 декември 2018 г. за разглеждане на случаи на домашно насилие от полицейски служители, съвместен документ между Министерството на вътрешните работи и Министерството на труда и социалната справедливост www.mai.gov.ro.

технически средства; справка в базите данни, до които полицейските служители имат служебен достъп; изявления на пряко замесените лица, свидетелите и други лица, които могат да предоставят информация; видео или аудио записи или снимки, независимо откъде идват; документи, включително текстове или публикации в интернет или мобилен формат.

Спазването на заповедите се наблюдава от полицейски служители. Неспазването на разпоредените по двата вида актове мерки представлява престъпление и се наказва с лишаване от свобода от 1 месец до 1 година. В процеса на наблюдение, полицейският служител извършва постоянни проверки с всички налични средства, за да спазва разпоредените срещу насилника мерки (домашни посещения, събиране на информация от съседни, работно място на жертвата, училище – в зависимост от случая). Също така, след издаване на заповедта, полицейският служител трябва да гарантира, че правата на насилника се спазват чрез мерките, насочени към правилно информиране за ЗВЗ и насоки към специализирана социална служба за настаняване и консултиране.

И ЗЗ, и ЗВЗ се издават само в случаи на домашно насилие, а до 2018 г.⁹² няма конкретни мерки за полицията, които да проследяват ефективността на изпълнението на ЗЗ. Съществува единствено възможността за гражданския съд, заедно с издаването на ЗЗ, да наложи контролни мерки като изискване от извършителя да докладва редовно на полицията (мярка, въведена в закона през 2017 г.), или периодични/спонтанни проверки къде се намира насилникът (от 2018 г. насам). Неспазването на разпоредените от ЗЗ мерки често бива съобщавано от защитеното лице (ако той/тя иска да информира полицията за това)⁹³. Освен това изискването насилникът постоянно да носи електронен уред за наблюдение е чисто теоретично, без реални възможности да бъде приложено или наблюдавано, тъй като такива електронни гривни или системи за наблюдение не са закупени. Задължението за електронни гривни е предвидено в законодателството от 2014 г. (Наказателно-процесуален кодекс) в случаите на налагане на превантивни мерки, като например домашен арест или съдебен контрол.

⁹² До приемането на Закон № 174/2018, достъпен на адрес www.just.ro, съответно на Заповед № 146/2578/2018 от 11 декември 2018 г., достъпна на адрес www.mai.gov.ro.

⁹³ Що се отнася до трансграничните ситуации, румънското законодателство предвижда издаването на европейска заповед за защита в съответствие с разпоредбите на Закон № 151/2016; защитните мерки, които могат да бъдат предприети, са само забрана извършителят да пребивава в определени населени места, установени от съда, да общува с лицето, което се ползва от защита, да се доближава до него или да отиде в неговия/нейния дом, на работното място, училището или други места, които защитеното лице посещава.

Раздел 2 България

В България Законът за защита от домашното насилие (ЗЗДН)⁹⁴ предлага гражданскоправни средства за защита срещу домашното насилие⁹⁵ пред районните съдилища в сравнително кратки срокове. Властите не могат да действат служебно и започването на производството зависи от волята на жертвата, което също поставя известни предизвикателства, свързани с предоставянето на доказателства.

Молбата за заповед за защита се подава в едномесечен срок от акта на домашно насилие (чл. 10, ал. 1 от ЗЗДН) и съдът насрочва открито заседание в срок не по-късно от един месец (чл. 12, ал. 1 от ЗЗДН). По време на производството са допустими различни доказателствени средства (чл. 13-14, ЗЗДН), но е възможно също така да се разчита и само на декларацията на жертвата (чл. 13, ал. 3 от ЗЗДН). Ако съдът уважи искането, той издава заповед с мерки за защита (чл. 5 от ЗЗДН), като: задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие; отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срока, определен от съда; забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални контакти и отдих на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда; временно определяне местоживеенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето; задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми. Налага се и глоба от 200 до 1000 лв. (чл. 5, ал. 4 от ЗЗДН). Повечето мерки се налагат за период от 3-18 месеца (чл. 5, ал. 2 от ЗЗДН).

Българското законодателство също така признава заповедта за незабавна защита, издавана в рамките на 24 часа от подаването на молбата, ако тя съдържа данни за пряка, непосредствена или последваща опасност за живота на жертвата (чл. 18 от ЗЗДН), в сила до издаването или отказа от издаване на заповед за защита (чл. 19 от ЗЗДН).

По отношение на проблемите при изпълнението на заповеди за защита от домашно насилие, в България няма централизиран регистър на такива заповеди, затова полицаите, посещаващи мястото на инцидента, нямат предварителна информация има ли такива заповеди и нарушавани ли са те. Ако партньорите не живеят в съжителство, жертвата на практика не може да получи заповед за защита, а и доказването на съжителство е трудно.

⁹⁴ Народно събрание на Република България (2005): Закон за защита от домашното насилие (ДВ 27/29.03.2005 г.), София: Народно събрание на Република България.

⁹⁵ Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство. (чл. 2, ал. 1 от ЗЗДН). Що се отнася до децата, за психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие. (чл. 2, ал. 2 от ЗЗДН).

В България не са легализирани ЛГБТИ партньорствата, така че тази група не попада в обхвата на закона.

През 2015 г. България предприе дългоочаквани стъпки към прилагане на Регламент 606/2013 относно взаимното признаване на мерки за осигуряване на защита по граждански дела чрез въвеждане на специална глава в ЗЗДН (чл. 23 и следващите, ЗЗДН).

Изпълнението на заповеди за защита не е снабдено с подробна законодателна уредба и разчита на практическия капацитет на институциите. Инициативата за уведомяване и доказване на потенциално нарушение е изцяло в ръцете на защитените лица. Контролът върху забраната да се извършват актове на домашното насилие, отстраняването на извършителя от съвместно обитавания дом и забраната за приближаване до жертвата се поверява на полицията (чл. 21, ал. 1-2, ЗЗДН). Специализирани програми за извършители и жертви се предоставят от изпълнителната власт или от съответните юридически лица с нестопанска цел (чл. 6, ал. 4 от ЗЗДН).

През 2015 г. България прие и Закона за европейската заповед за защита (ЗЕЗЗ)⁹⁶. Той съдържа списък с мерки за защита, една или повече забрани или ограничения на лица, създаващи опасност, за защита на пострадали лица от престъпни деяния, които могат да застрашат неговия живот, физическа или психическа неприкосновеност, достойнство, лична свобода или сексуална неприкосновеност. (чл. 3 от ЗЕЗЗ). Бяха приети и дългоочаквани изменения в българския Наказателно-процесуален кодекс (НПК)⁹⁷, които дават възможност за практическа защита на пострадалите.

Регламентирането на мерките за защита в българския Наказателно-процесуален кодекс е формулирано общо и не обхваща спецификите на пола. Що се отнася до престъпления, свързани с домашно и основано на пола насилие, НПК допуска заседания при закрити врати (чл. 263, ал. 2 от НПК). Така отчитането на спецификата на половете при преследването и защитата от деяния в рамките на настоящия анализ разчита основно на чувствителността и професионалната експертиза на отделните магистрати.

⁹⁶ Народно събрание на Република България (2015): Закон за Европейската заповед за защита (Държавен вестник бр. 41/5.06.2015 г.), София: Народно събрание на Република България

⁹⁷ Народно събрание на Република България (2005): Наказателно-процесуален кодекс (ДВ, бр. 86/28.10.2005 г.), София: Народно събрание на Република България

Раздел 3 Гърция

Жена, жертва на домашно насилие (съпруга или партньор), може да потърси защита от извършителя в гръцките съдилища. Освен подаването на иск, от гражданските съдилища могат да се поискат защитни мерки. Ограничителни заповеди или заповеди за защита могат да се дават и от наказателни съдилища. И двата вида могат да се използват кумулативно и временно, като обикновено продължават до издаването на окончателно решение по основното дело.

Гражданските съдилища предоставят защитни мерки⁹⁸ (ασφαλιστικάμέτρα) като временно средство за защита на лице, което е в непосредствена опасност от нарушаване на правата му, докато съдът не издаде окончателно решение по същество по делото. Защитните мерки не изискват събиране на доказателства, необходими за вземане на решение по делото, но жертвата трябва да може да докаже непосредствената заплаха, която изисква защитна мярка. Случаят обикновено се разглежда един или два месеца след подаването на молба и решението се публикува месец по-късно. Междувременно може да бъде поискана временна заповед, която се издава в рамките на няколко дни⁹⁹. Мерки за защита могат да бъдат поискани от всеки, чиито права са нарушени. Това включва жени, които не са обхванати от Закона за домашно насилие 3500/2006 (като партньори, които не споделят един дом) и жертви в по-широкия смисъл на думата.

Подавайки молба за мярка за защита пред гражданския съд, жертвата може да поиска издаването на заповед срещу извършителя, която да го принуди да направи или да се въздържа от извършването на конкретно действие, като например да напусне дома, да предостави децата на жалбоподателя, да стои настрана от жалбоподателя (ограничителна заповед), или всяка друга мярка, която жалбоподателят счита за необходима, доколкото тя е в състояние да се оправдае пред съдията. Трябва да се подчертае, че жертвата не е длъжна да подаде жалба за домашно насилие пред полицията или прокурора. Чрез писменото си заявление пострадалата може да поиска извършителят да бъде задържан и да заплати глоба, ако съдебната заповед бъде нарушена. Въпреки това, мерките за защита са временни и ако делото не е стартирано в рамките на 30 дни от издаването им, те изтичат. Следва да се добави, че за гражданските съдилища се изисква наемането на адвокат и, ако жертвата не отговаря на условията за правна помощ, процедурата е много скъпа.

От друга страна, ако жертвата е в неотложна ситуация, при която намирането на адвокат е невъзможно, тя може да се свърже с полицията или с прокурора на първоинстанционния съд. Жалба (официална или неофициална) за домашно насилие се подава без такса и винаги се насочва от полицията към компетентния прокурор, който е длъжен да започне разследване. Съгласно Закон № 3500/2006 относно домашното насилие, полицията е длъжна да арестува извършителя в рамките на 48 часа и незабавно да го изпрати пред наказателния съд, за да бъде съден по бързата процедура (διαδικασίααυτούρου). Ако извършителят не бъде задържан в рамките на 48 часа или ако

⁹⁸ Съгласно членове 682—783 от гръцкия Граждански процесуален кодекс.

⁹⁹ Съгласно член 728 от гръцкия Граждански процесуален кодекс.

жалбата е подадена дълго след инцидента, процедурата отнема много повече време. Въпреки това жертвата може да се обърне към прокурора, който се занимава със случая и да поиска писмено налагане на временни мерки за защита. Законът 3500/2006 също така защитава партньорите, които живеят в един и същи дом, но не обхваща тези, които живеят отделно.

Няма налични статистически данни за мерките за закрила или ограничителните заповеди, издадени относно насилието срещу жени¹⁰⁰. Според представител на Първоинстанционния съд на Атина, гражданското производство дори не прави разлика между защитните мерки, издадени за домашно насилие или насилието, основано на пола, и мерките за защита, издадени по различни други причини. Няма налични данни за характеристиките на жертвата или извършителя.

От друга страна, полицията и прокуратурата не следят за спазването на мерките за защита или на ограничителните заповеди, освен в крайни случаи, които на практика са рядкост¹⁰¹. Всъщност, жертвата носи отговорност за уведомяване на съответните органи при наличие на нарушение. Тя също така е задължена винаги да има копие от съдебната заповед. На практика това е проблематично, тъй като няма гаранции за безопасността ѝ. В случай на нарушение на защитните мерки, постановени от граждански съд, жертвата трябва да подаде писмена жалба (като заплати съответната такса), за да образува наказателно производство срещу извършителя (за престъплението нарушение на съдебна заповед) и в случай на нарушение на мярка за неотклонение, наложена по наказателно-процесуалното право, полицията е длъжна да арестува незабавно извършителя. Нещо повече, жертвата носи отговорност за уведомяване на трети страни (работното място, мястото, на което пребивава и т.н.) за ограничителната заповед или мярката за защита, така че те да знаят, че на извършителя е забранено да се приближава до тях. В случая с жертви от чуждестранен произход съществуват допълнителни предизвикателства, като липса на подкрепяща мрежа, езикови бариери и несигурен правен статут. Има случаи на чужденки, задържани поради липса на разрешение за пребиваване¹⁰². На последно място, повечето жертви не отговарят на условията за правна помощ и трябва да поемат всички разходи по двете процедури (наемане на адвокат, съдебни такси и т.н.).

Раздел 4 Италия

Италианската правна система включва няколко мерки относно заповеди за защита на жертвите на насилие.

Най-важният законодателен инструмент в този контекст е Закон № 154 от 2001 г.¹⁰³,

¹⁰⁰ Информация въз основа на интервю с директора на Първоинстанционния съд в Атина, проведено на 08-02-2019 г.

¹⁰¹ Информация от интервю с председателя на Първоинстанционния съд в Атина и началника на отдел „Заповеди за защита“ на съда, проведено на 08-02-2019 г.

¹⁰² Виж Фондация „Европейски адвокати“, Наръчник по закона, свързан с насилието срещу жени, май 2018 г., стр. 38-39, достъпен на адрес: <http://elf-fae.eu/travaw/>

¹⁰³ Закон № 154 от 2001 г., достъпен на www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2001/04/28/001G0209/s

който въвежда модели за временна, бърза и ефективна защита на жертвите. Този закон изменя италианския Граждански кодекс, като въвежда раздел, отнасящ се до заповеди за защита срещу насилие в семейството. В резултат на това изменение член 342 bis от Гражданския кодекс понастоящем предвижда мерки за онези, които понасят значителни вреди за физическата или моралната си неприкосновеност или за свободата си в резултат на поведението на съпруг или съжител. Жертвите на такова поведение могат да поискат от съда да издаде заповед за защита, както е предвидено в член 342 ter от Гражданския кодекс.

Последната разпоредба урежда заповедите за защита, които съдът може да постанови по искане на жертвата, които включват нареждане за нарушителя да прекрати насилственото поведение и ред за извеждане от семейната среда. Освен това, когато се прецени за необходимо, съдията може да издаде заповед, която да ограничи приближаването на нарушителя до местата, често посещавани от жертвата (напр. работно място, дом на други роднини и т.н.). И накрая, тъй като отстраняването на извършителя от семейния имот може да лиши жертвата от каквито и да било икономически ресурси, съдията може също така да разпорежи на извършителя да предостави на жертвата периодична издръжка. Защитните мерки, предвидени в член 342 ter, включват и възможността съдията да определи вида социални услуги или центрове за медиация, както и организации, които подкрепят жени, станали жертви на насилие, които да подпомагат и предоставят психологическа подкрепа на жертвата.

Гореспоменатите заповеди са насочени към защита на жертвите, след като те самите са подали сигнал за насилието, и се издават от съдия. Тези заповеди имат валидност от една година и могат да бъдат удължени на базата на наличие на сериозни предпоставки.

В допълнение към мерките, включени в Гражданския кодекс, италианската правна рамка относно защитата на жените, жертви на насилие, включва и наказателно-правни средства. По-специално, Закон № 11 от 2009 г.¹⁰⁴ въвежда в италианския Наказателно-процесуален кодекс член 282 ter, който регламентира заповеди, насочени специално към защита на жертвите на преследване (престъпление, наказуемо по чл. 612 bis от Наказателния кодекс). Чрез такива заповеди съдията може да забрани на извършителя да се приближава до определени места, които обикновено се посещават от жертвата, или да стои на определено разстояние както от гореспоменатите места, така и от жертвата. Когато са необходими допълнителни мерки, съдията може също така да нареди на извършителя да не се приближава до определени места, които обикновено се посещават от близки и роднини на жертвата или от лица, които живеят със или са в интимни отношения с нея. Целта на тази разпоредба е да се предотвратят всякакви контакти между жертвата и извършителя, за да се пресече преследването, което в крайна сметка би могло да доведе до насилие. В този смисъл италианският Върховен съд играе ключова роля за понататъшното уточняване какво може да се забрани на извършители на актове на насилие срещу жени. С решение № 5664 от 2015 г., например, Върховният съд подчертава, че при дело за преследване, на нарушителя може да бъде забранен всякакъв вид контакт със засегнатия, като се започне от физическо приближаване, до писането на писма, пращането

¹⁰⁴ Постановление № 11 от 2009 г., достъпно на www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/04/24/09A04793/s

на текстови съобщения и дори наблюдението¹⁰⁵.

По принцип, когато се искат заповеди за защита, трябва да се съгласуват две противоречиви нужди: от една страна, съдиите ограничават свободата на движение на извършителя до степен, която е строго необходима за защитата на жертвата; от друга страна, те гарантират, че заповедта за защита е достатъчно подробна, така че да се предотврати по-нататъшното насилие.

Съгласно член 388 от Наказателния кодекс, нарушителите на заповедите за защита се наказват с лишаване от свобода до 3 години или с глоба от 103 до 1032 евро. Това наказание обаче не може да се счита за достатъчно, за да се гарантира, че жертвите са защитени. Италианските институции не правят никакво официално централизирано наблюдение на ефективността на заповедите, издадени с цел защита на жените, станали жертви на насилие, и в някои случаи това пречи на жертвите да бъдат ефективно защитени.

Раздел 5 Испания

В Испания съществува специална заповед за защита в случаите на основано на пола насилие¹⁰⁶ срещу жени, извършено от техните партньори или бивши партньори, което дава статут на жената, станала жертва, както и разрешение, което ѝ позволява да отиде в администрацията и да упражнява набор от права като настаняване или икономическа помощ.

Съществува и друг общ вид защита за всички престъпления¹⁰⁷, състоящ се от наказателни превантивни мерки (ограничителни заповеди, мерки за забрана на комуникацията, забрана за живеене на определени места), на които преживелите насилие от страна на партньор или бивш партньор също могат имат право, но това не е разрешение, което им дава достъп до ресурси или помощи.

Заповедта за защита може да се състои от една или повече наказателни и/или граждански мерки. Най-сериозното наказание е задържане (лишаване от свобода), като за 2017 г. данните изглеждат така: заповеди за задържане (17,233), забрана за комуникация (16,641), отнемане на правото на насилниците да притежават или носят оръжие (3,068) и отстраняване от дома (2,187). Сред гражданските мерки предоставените 33 са за издръжка (4,953) и за разпределение на жилища (4,166).

По отношение на децата, мерките на 33 са недостатъчни: в 4,8% от случаите са спрени настойничеството и попечителството, в 2,9% са спрени посещенията, в 0,4% са спрени родителските права, а в други 0,8% от случаите са взети други мерки за защита на детето от

¹⁰⁵ Върховен съд на Италия (Corte di Cassazione), раздел V, решение № 5664 от 2015 г.

¹⁰⁶ Закон 27/2003 от 31 юли, уреждащ заповедта за защита на жертвите на домашно насилие, наличен на <https://goo.gl/MJzpVm>

¹⁰⁷ Предпазни мерки при насилие, основано на пола: Служба за охрана в Fiscal.es: <https://goo.gl/Ptc24P>

посегателство. От 2015 г. на държавно ниво¹⁰⁸ децата са изрично признати за жертви на насилие, основано на пола, и акцентът е поставен върху задължението на съдиите да постановяват граждански мерки за децата на жените, подложени на насилие.

Има различни системи за физическа защита, след като полицията оцени риска за жената. Те включват телефонната услуга ATENPRO¹⁰⁹ и цялостната система за мониторинг на случаите на насилие по полов признак¹¹⁰, създадена през 2007 г., която има за цел да координира различните публични институции в случаите на насилие, да предлага последващи действия и реална, ефективна защита чрез изпращане на предупредителни сигнали, когато се установи инцидент или събитие, които биха могли да поставят в риск безопасността на жертвата или нейните деца.

Като цяло мерките за подкрепа и защита зависят от това, дали жертвата е докладвала за насилието, което е в явно противоречие с член 18, параграф 4 от Истанбулската конвенция. ЗЗ обикновено се искат след подаване на жалба, което най-често се извършва в полицейско управление. Средният брой на жалбите, подадени ежедневно от 2007 г. насам, е 362.4, вариращи от 342 (през 2013 г.) до 391 (през 2016 г.)¹¹¹. ЗЗ може да бъде поискана и по време на съдебното производство, дори устно, ако има факти, които я обосновават. След искането има максимум 72 часа за провеждане на изслушване и предприемане на мерки. Ако се предостави ЗЗ, мерките продължат до постановяване на решение и могат да бъдат променени или потвърдени по време на съдебното заседание. Гражданските мерки трябва изрично да бъдат поискани в друга жалба, подадена през следващите 30 дни.

През 2017 г. на държавно ниво са потърсени 44,106 заповеди за защита, от които 38,501 в съдилищата, специализиращи по въпроси, свързани с насилието. С други думи, 13% от ЗЗ са били подадени към дежурни съдилища. От молбите за ЗЗ, разглеждани от специалните съдилища (GVC), 2% са били обявени за недопустими, 30% са били отхвърлени и 68% са били приети. С други думи, съотношението на ЗЗ спрямо броя на жените е 24%.

Заповедите за защита се считат за твърде малко, неефективни и недостатъчни, а броят им продължава да намалява. От януари 2010 г. се наблюдава явен спад в броя на жените, разглеждани от полицията като жалбоподателки по активни случаи на насилие, основано на пола¹¹². Регионалните различия в броя на предоставените и отказани ЗЗ са значителни: въпреки че средните стойности за отказите за страната са 30%, някои региони надвишават тази цифра по тревожен начин: Каталуния (49%), Мадрид (43%) и Баската автономна област (40 %).

През 2017 г. са предоставени 26,044 ЗЗ, които заедно с тези, които все още действат от предходни години, възлизат на 54,793 случая. От тях по 27,607 случая е имало полицейска

¹⁰⁸ Органичен закон 8/2015 от 22 юли относно изменението на системата за защита на децата и юношите, наличен на <https://goo.gl/6Q3Snh>

¹⁰⁹ Телефонна услуга за внимание и защита на жертвите на насилие от пола, <https://goo.gl/4MCRiZ>

¹¹⁰ Система VioGen на държавния секретар и министъра на вътрешните работи на МВР, <https://goo.gl/xbwG8N>

¹¹¹ Министерство на председателството. Държавна обсерватория срещу насилието, основано на пола. X Доклад, наличен на <https://goo.gl/C8QYwN>

¹¹² Министерство на председателството. Държавна обсерватория срещу насилието, основано на пола. X Доклад, наличен на <https://goo.gl/C8QYwN>

защита, въпреки че това не гарантира ефективност. За съжаление, през всичките години, за които се събират данните, съществуват случаи на жени, които са имали действаща ЗЗ, и други, на които е била отказана такава, които са били убити, както е показано в следната таблица¹¹³:

Година	Официална статистика на жени, жертви на убийство	Подадени жалби	Молба за вземане на мерки	Действащи ЗЗ
2018	47	14	11	5
2017	51	12	8	6
2016	49	17	11	6
2015	60	13	8	4
2014	55	17	10	4
2013	54	11	9	4
2012	52	10	7	4

Поради гореизложените данни, както и факта, че 70% от присъдите са за случайни нарушения (телесни повреди, наранявания), а не редовно насилие (през 2017 г.¹¹⁴ само 11,5% от делата са за редовно насилие), системата за защита, предоставена от испанската правна система, не изглежда да има всеобхватни механизми, които да защитят правото на живот на жените, които страдат от насилие – основно право, което трябва да бъде гарантирано от държавата.

¹¹³ Министерство на председателството, отношенията със съдилищата и равенството. Държавен секретар по въпросите на равенството и правителствени делегации срещу насилието, основано на пола, <https://goo.gl/C8QYwN>, доклади от Генералния съвет на съдебната власт, <https://goo.gl/8>

¹¹⁴ Генерален съвет на испанската съдебна власт, Доклад за 2017, наличен на <https://goo.gl/kfD4M9>

ГЛАВА 4. ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ЗАПОВЕДИТЕ ЗА ЗАЩИТА

Раздел 1 Укрепване на националната правна рамка

Анализирайки законодателството относно заповедите за защита, се отбелязва, че въпреки последователното му изменение в няколко държави-членки на Европейския съюз¹¹⁵, с цел гарантиране на по-голяма ефективност на мерките за защита на жертвите на престъпления, свързани с домашно насилие, продължават да съществуват много законодателни пропуски или трудности при прилагането на мерките, предвидени в закона за заповедта за защита. В този контекст има няколко предложения за промени и прилагане на законодателството в тази област, а именно:

1. В случаите, когато законът предвижда, че заповедта за защита и тази за временна защита могат да бъдат издадени само в случаи на домашно насилие, оставяйки жертвите на други насилствени престъпления (например изнасилване, сексуално насилие или трафик на хора) извън този вид защита, когато те не са извършени от членове на семейството, законодателството трябва да бъде изменено, за да се даде възможност издаването на заповед за защита да покрие и жертвите на всякакви други форми на насилие.

2. Що се отнася до достъпа на жертва на насилие до правна помощ, се отбелязва, че при процедурите за издаване и оспорване на заповедите за защита, правната помощ на лицето, което желае защита, не е задължителна, но може да бъде осигурена при поискване. Тя обаче следва да е задължителна, тъй като законът не предвижда изрично какви доказателства може да представи жертвата в подкрепа на молбата си и тя може да получи и отказ, тъй като не може или не знае как да докаже акта на насилие.

Също така, дори когато на жертвата е предоставена такава помощ, понякога това не е безплатно. Законодателството обикновено предвижда възможност и условия, при които жертвите могат да получават безплатна правна помощ, но те трябва да докажат с документи финансовото си положение, което е особено трудно. В същото време безплатната правна помощ не може да бъде достигната бързо при спешни производства пред гражданския съд, компетентен да издава ЗЗ, а само ако е извършено престъпление, при условие, че жертвата сътрудничи с правоприлагащите органи.

В допълнение, правната помощ на жертвата след съдебното производство или при изтичане на мерките за защита, предприети преди това от съда, не е регламентирана. Следователно, ако лицето, което се ползва от защита, има право да кандидатства за нова заповед, защитникът от предишното производство трябва да получи възможността да я подпомага отново. Този аспект е от значение, тъй като жертвите често се нуждаят от стабилност и възприемат смяната на повереника си неблагоприятно, особено след като са

¹¹⁵ Например, Румъния, България и Гърция

били подложени на насилие със силно психологическо въздействие; необходимо е да се предотврати повторната травматизация, например чрез многократно излагане на фактите по акта на насилие в производството за предоставяне на защита.

3. Участието на жертвата в процедурата по издаване на ЗЗ се постига чрез призоваването ѝ. Единствено в извънредни случаи съдът може да издаде заповед, без да призовава страните. Като се има предвид, че най-често издаването е поискано от жертвата с цел отстраняване на насилника от общото жилище, законът трябва да предвиди възможност за призоваване на жертвата чрез полицейското звено, в чийто териториален обхват пребивава тя, като по този начин се избягват случаите, в които призовката е оставена, например, в пощенската кутия и задържана/унищожена от насилника, с когото пострадалата живее.

4. При преценката на фактическите обстоятелства, които оправдават или не издаването на заповед за временна защита, формулярът за риск, който трябва да се попълни от съответния служител, следва да бъде стандартизиран в опростен вид с ограничен брой въпроси (5-10), без такива, на които може да се отговори чрез прост достъп до базите данни на полицията или на други органи (например, дали насилникът е имал проблеми със закона в миналото). Също така, полицейските служители следва да преминават специализирано обучение за ефективна комуникация с жертвите на акт на насилие, съответно за правилна оценка на степента на риска.

5. Следва да се предвиди, че, ако лицето, което се ползва от защита, наруши наложените мерки, то може да бъде задължено да покрие разходите за издаване и изпълнение на заповедта само ако може да се докаже, че това е станало от недобросъвестност. По този начин следва да се премахне възможността жертвата да бъде осъдена да заплати разноските за всяко нарушение, дори причинено от насилника, в противен случай възпиращият характер на заповедта е подложен на риск.

6. Възможността за спиране на изпълнението на заповедта за защита поради обжалване или плащане на гаранция следва да бъде премахната от закона, за да се повиши степента на сигурност на жертвата и да не се насърчава насилника да допуска нарушения на мерките.

7. Законодателството следва да предвижда строги условия за отмяна на заповедта за защита, само в случаите, когато нарушителят е спазил наложените забрани или задължения, преминал е психологическо консултиране, психотерапия, лечение за пристрастяване или друга предписана форма на консултиране или терапия, или в случаите на предприети съгласно закона мерки за безопасност – оценка на риска от повторно нарушение с потвърдена достатъчно ниска степен на риск, тоест насилникът вече не представлява реална опасност за жертвата на домашно насилие или за неговото/нейното семейство.

В този контекст докладът за риска от повторно нарушение следва да бъде отговорност на пробационната служба в местната общност, където е регистрирано или пребивава лицето, срещу което е издадена заповедта.

В същото време човешките и финансовите ресурси на пробационните служби следва да бъдат значително увеличени, тъй като те се сблъскват с трудности при изпълнение на задълженията си поради липса на такива ресурси. По този начин ще се улесни изготвянето на бърз доклад за риска от повторно извършване на нарушение.

8. Законът следва да предвижда форми на помощ, до които жертвата може да получи незабавен достъп, когато насилникът е единственият, който се грижи за семейството. Понастоящем няма социални услуги, които да отговарят на нуждата на жертвата да получи независимост и да започне нов живот, когато се отдели от насилствената среда. Много от жертвите са засегнати от липсата на доверие в собствените им сили, както и от необходимостта да намерят препитание за себе си и своите деца, поради ниско образование или липса на професионално обучение. Поради това жертвата често избира да не търси защита поради липсата на увереност, че е в състояние да осигури адекватен жизнен стандарт за себе си и за децата си в случай на отстраняване на насилника, който издържа семейството.

9. Освен това властите трябва да предприемат мерки за избягване на риска от разкриване на данни, свързани с домашното насилие и неговите жертви, когато предприемат мерки за наблюдение на спазването на заповедта за защита.

По този начин във връзка с това наблюдение следва да се предвиди възможност за назначаване на полицейски служител, обучен по въпроси, свързани с домашното насилие, във всяко местно полицейско звено. Той следва да има пряк контакт с лицето, защитено от ЗЗ/ЗВЗ и да бъде уведомен незабавно при нарушение.

В същото време, събирането на съответната информация от работното място или учебното заведение на пострадалия (и насилника) като форма на наблюдение за спазването на заповедта следва да се прави дискретно, без да се нарушава пребиваването на жертвата там; медийно отразяване или рекламиране, дори непреднамерено, на акта на насилие може да има възпиращ ефект върху достъпа на жертвата до защита. Това е така, защото основният страх на жертвите на престъпления, свързани с домашно насилие, е възможността за разкриване на ситуацията им пред общността, в която живеят, или обстоятелствата, при които те са пострадали.

10. Подобно на мерките във връзка с трафика на хора, следва да се създаде нормативна рамка за анонимизиране на данните за жертвите на домашно насилие или искащите заповед за защита, когато информацията се възпроизвежда от съда или в онлайн портали на други органи, за да не бъдат те идентифицирани като жертви на домашно насилие.

11. За да се подобри ефективността на заповедта за защита, е необходимо да се въведе допълнително наказание в случай на нарушение на заповедта - забрана за период от 1 до 5 години на комуникация с жертвата или с членовете на неговото/нейното семейство, както и с лицата, с които е извършил престъплението, или други лица, определени от съда, забрана да се обръща към тях и/или да има достъп до дома, работното място, училището или други места, където жертвата извършва социални дейности при условия, определени от съда.

12. Освен това, в случаите на непълнолетни деца, при които не е учредено попечителство, посещенията на родителя-насилник с цел установяване на лични отношения следва да се контролират, да се разрешават при ограничителни условия и да бъдат извършвани в присъствието на психолог.

13. Отбелязва се също, че понастоящем съществува несъвършена система за събиране на информация, що се отнася до задължението на органите, участващи в издаването на 33/ЗВЗ (полиция, прокуратура, съдилища), да съобщават за случаи на домашно насилие по време на окончателното решаване на делото, както и да подават данни към един централен орган за борба и предотвратяване на домашното и други форми на насилие. Следователно наличната информация към момента не отразява реалния мащаб на случаите на домашно и други видове насилие, тъй като няма задължение (а само препоръка) да се докладва информация или да се изготвят статистики в това отношение.

14. За да се повиши ефективността на заповедта за защита, е необходимо и да се насърчи гражданската осведоменост в това отношение, като от особено значение е правното образование в училищата, включително по теми, свързани с домашното или други форми на насилие или тормоз.

Дейностите, свързани с правното образование, следва да се извършват с доброволно участие на магистрати с педагогическо обучение и такива, които са специализирани в решаването на подобни (граждански или наказателни) преписки. В същото време, като се има предвид, че участието на магистрати-доброволци в такива дейности може да бъде възпрепятствано от ограниченото им свободно време, те трябва да бъдат частично освободени от други административни задължения.

Раздел 2 Достъп до правна помощ за жертви на насилие, поискали заповед за защита

За много жени, жертви на домашно насилие, загрижеността за собствената им способност да подсигурят себе си и децата си понякога е една от причините да останат в насилствени връзки или да се върнат към тях. Заповедта за защита е ефективен инструмент за спиране на домашното насилие. Правната помощ от адвокати е важен аспект в подкрепата на жените да я получат и да поискат допълнителни превантивни мерки. Правната помощ може да помогне на лицата и да получат икономическа независимост и да възстановят живота си. Тя може да насърчи индивидуалното овластяване и самостоятелност, като предоставя на жените инструменти и знания за достъп до съдебната система, за могат да защитават и упражняват правата си.

Причините за домашно насилие са сложни и не съществува единна политика или програма, която да го предотврати напълно. Но има една критична и дългоочаквана стъпка, която веднъж предприета, може да доведе до голяма разлика в живота на тези жертви: осигуряване на достъп до правна помощ, независимо от финансовите им възможности.

Чрез цялостен анализ на ситуацията в много европейски страни може да се отбележи, че жертвите на домашно насилие не винаги имат директен и всеобхватен достъп до правна

помощ. Ако те разполагат с адекватни финансови ресурси, могат да наемат и платят на адвокат. Но ако нямат достатъчно такива средства, тогава могат да се опитат да ползват правна помощ от държавата.

Докато извършителите с повдигнати наказателни обвинения имат право на адвокат (задължителна правна помощ, предвидена в закона), жертвите на домашно насилие, търсещи заповед за закрила, нямат такова автоматично право, тъй като в много страни това е гражданскоправен въпрос и има сложна процедура за доказване на финансовото им положение. Следователно, ако жертвите не бъдат подпомогнати от неправителствена организация с евентуална мрежа от адвокати, те трябва да преминат през тежък бюрократичен път с представяне на много документи за ниски доходи. В допълнение, в някои законодателства се изисква и уведомяване на съдебните органи в определен срок.

Жените, жертви на домашно насилие, които не могат да си позволят адвокат, са принудени да се справят сами със сложни правни проблеми. Без подходяща правна помощ те могат да загубят делото, поемайки риска да не получат заповед за защита от съда, което прави невъзможно избягването на опасната ситуация и продължаването на живота им¹¹⁶.

Подобряването на достъпа до правна помощ за жени, жертви на домашно насилие, трябва да бъде разгледано от редица аспекти, валидни за положението в много страни:

1. Усъвършенстване на националното законодателство за безплатна правна помощ на жени, пострадали от домашно насилие, които искат заповед за защита и участват в по-нататъшни съдебни производства срещу насилниците. За тях не следва да има дълъг бюрократичен процес, при който да са задължени да доказват с множество документи своето ниво на доходи, за да получат безплатна правна помощ. Необходими са законодателни изменения в актове като законите за защита на жертвите, за заповедите за защита, за правната помощ, особено по граждански дела, чрез: заплащане на адвокатската такса, заплащане на експерта, освобождаване от съдебни такси и др.

2. Увеличаване на броя на обучените адвокати, специализирани в подпомагането на жените, жертви на домашно насилие, в производствата по издаване на заповеди за защита и срещу насилниците. Борбата с насилието срещу жени изисква пълната ангажираност на различни професионалисти, включително адвокати. Това е така, защото насилието почти винаги ще включва престъпление и/или граждански иск и наличието на добре подготвен адвокат е съществен елемент за постигането на успешен резултат. Макар законодателствата в отделните държави да се различават, има и правни стандарти, свързани с насилието срещу жени, на европейско и международно равнище, които трябва да бъдат познани от всички юристи в контакт с жени, преживели домашни насилие и други форми на агресия. Не всички адвокати, представляващи такива пострадали, знаят достатъчно по тази тема. Затова е важно адвокатите в целия Европейски съюз да се обучават относно националните и европейските правни инструменти и наличните

¹¹⁶ Например, в румънското законодателство е предвидено, че, за да получат безплатна правна помощ, жертвите на престъпления трябва да подадат жалба пред разследващите органи или съда в рамките на 60 дни от датата на нарушението и месечният доход на член на семейството на жертвата трябва да бъде поне равен на минималния основен брутен национален доход за годината, в която жертвата е подала искане за безплатна правна помощ (Закон № 211/2004 за някои мерки за защита на жертвите на престъпления)

практики. Те трябва да имат задълбочени правни познания за закона в собствената си страна, както и в някои от другите европейски страни; трябва да научат как могат да се прилагат разпоредбите на ЕС и международното право в случаи на насилие срещу жени. Продължаващото обучение с добре разработени национални учебни програми е повече от необходимо в настоящия национален и европейски контекст на насилието срещу жени. Такива курсове трябва да разглеждат най-малко теми като: динамиката на домашното насилие, международната и европейската правна рамка (т.е. Истанбулската конвенция, Директива 2011/99/ ЕС относно европейската заповед за защита и други европейски директиви и регламенти); преодоляване на бариерите за достъп до правосъдие; отговор на гражданското и наказателното правосъдие срещу домашното насилие и други форми на агресия срещу жени; по какъв начин адвокатите, които работят с преживелите домашно насилие, могат да възприемат подход, свързан с травмата, в своята дейност; въздействието на травмата и справянето с нея при подпомагане на жертвите в съдебните процедури. Годишната програма за обучение на адвокати, разработена от професионалните асоциации, трябва да включва поне няколко обучителни сесии за домашно насилие и в случай на адвокати, които искат да помагат на такива жертви, те трябва да бъдат задължени да посещават такива обучения, преди да се заемат със случаи, свързани с темата.

3. Подобряване на сътрудничеството между неправителствени организации, частни и държавни центрове/приюти за жени, жертви на домашно насилие, и асоциации на адвокати, за да може целевата група да има достъп до повереници, които могат да им помогнат, да ги съветват за законовите стъпки, необходими за правни действия срещу насилниците. Могат да се открият бюра за правни консултации в партньорство с асоциации на адвокати, които да имат за цел да предоставят на жените консултиране и лесна за ползване информация, за да могат те да познават правата си и да повишат осведомеността си за правните процедури, които могат да бъдат предприети срещу извършителите.

4. Органите трябва да съсредоточат вниманието си върху разработването на национални механизми за предоставяне на правна помощ на жени, жертви на насилие. Причината за разработване на подходящи системи за насочване е да се насърчи холистичният подход за подкрепа на жените, жертви на домашно насилие, чрез набор от услуги, включително и правна помощ. Разработването на такава система не означава непременно установяване на нови услуги; всъщност става дума за координиране на информацията, подкрепата на надеждни институции и организации с добра компетентност в предоставянето на качествена грижа. Институциите и организациите, чиято целева група са жени жертви на домашно насилие, могат да се поучат от опита на заинтересованите страни, занимаващи се с жертви на трафик на хора (жени, представляващи важна част от тази целева група), които отдавна развиват национални механизми за идентификация, насочване и помощ. Институциите и организациите, които имат правомощия в областта на правната помощ, съдебните процедури, издаването на заповеди за защита, правителствените агенции с компетенции по въпросите, свързани с пола, могат да подпишат меморандум за разбирателство, в който да определят съответните си роли и отговорности в подкрепа на достъпа до безплатна правна помощ за жертви на домашно насилие. Преминването към добре установен и функциониращ механизъм за насочване към правна помощ и други услуги представлява зряла стъпка в осигуряването на по-добра

защита на правата на жени, жертви на домашно насилие и на други форми на агресия. Създаването на такъв механизъм също така означава предприемането на: оценка на потребностите от наличните услуги за правна помощ, разработване на инструменти и стратегии за решаване на правните въпроси, свързани с предоставянето на такива услуги, насърчаване на активното ангажиране на множество заинтересовани страни като полиция, съдилища, адвокатски асоциации, създаване на устойчиви мрежи между доставчиците на правна помощ, осигуряване на постоянен обмен на добри практики, развитие на мониторинг и оценка на качеството на правната помощ и на други услуги за подкрепа, предоставяни на жени, жертви на домашно насилие. Тъй като системата за насочване е силно зависима от капацитета на всички отговорни служители, те трябва да предприемат сериозна подготовка на стандартни оперативни процедури и стратегии, приложими на практика, за да се осигури ефективен процес на насочване към правна помощ и други услуги в подкрепа на жертвите на насилие, които искат заповед за защита или участват в други съдебни процедури по граждански и наказателни дела.

Раздел 3 Стратегии за мониторинг на ефикасността на заповедта за защита

Според Истанбулската конвенция гласи мерките за защита трябва да бъдат проектирани така, че да отговарят на специфичните нужди на жените, включително и на децата, и че трябва да бъдат достъпни за тях. Следователно е необходимо да се разшири перспективата за включване в тези мерки на специфичните уязвимости на жените и на зависимите от тях в ситуации на насилие, за да се гарантира цялостна и ефективна защита. Трябва да се вземат под внимание фактори като личност, семейна история, ниво на риск или предишни престъпления.

При дефинирането на насилието, основано на пола, всички международни инструменти отбелязват, че то включва не само вредите, претърпени поради факта, че жертвите са жени, но и факта, че те трябва да се разглеждат като насилие, основано на пола. От съществено значение е да се направи оценка на ситуацията на жените, за да се разработят мерките за защита, които са необходими във всеки отделен случай.

По отношение на мерките за подобряване на полицейските процедури за прилагане на заповеди за защита (33) са направени редица предложения, предназначени да изяснят, проучат и анализират факторите, които възпрепятстват предоставянето на реална закрила:

- Когато не е предоставена 33: случаи, в които жените са поискали такава защита, но им е било отказано, и впоследствие са били нападнати или убити от лицето, срещу което са поискани мерките (според официални източници, между 2012 и 2018 г., само в Испания, 31 жени са били убити, след като им е отказана защитна мярка).
- Когато не са поискани мерки за защита: случаи, в които нито жената, нито прокуратурата ги е поискала, въпреки че е била подадена жалба и е съобщено за съществуването на риск, а жената е била убита от лицето, срещу което жалбата е подадена (според официални данни между 2012 и 2018 г. в Испания са убити 30

жени след подаване на жалба, без да са поискали мерки за защита).

Следователно, въз основа на разследване и анализ на случаи като гореспоменатите е необходимо да се създаде механизъм за наказателни мерки и ангажиране на отговорност от страна на участващите съдебни органи. Този механизъм на свой ред трябва да включва съответни оценки и препоръки за отмяна на процедурите, пречещи на разработването на механизми за защита във всяка страна. Това е начин да се предотврати безнаказаността в случаи на нарушения на правата на човека и да се увеличи доверието на жените в институциите.

Като се вземат предвид полицейските процедури, за да се прилагат ефективно ЗЗ, е необходимо да се имат предвид следните съображения:

- Полицейската намеса да се осъществява навсякъде, в публичното или в частното пространство, в случай на агресия или рискова ситуация. При флагрантни нарушения или с разрешение на пребиваващите или поне на жертвата следва да се извършва и проникване на местопрестъплението¹¹⁷. Важно е да се извърши оглед на местопроизшествието, да се изземат съответни доказателства и да се събере информация за възможните свидетели.
 - Изготвяне на пълен полицейски доклад с всички събрани от полицията доказателства - с конкретна информация, включително телефонни номера за контакт и предишни известни насилствени актове, така че доказването да не е отговорност единствено на жената.
- Що се отнася до насилника: да му бъдат прочетени правата, да се конфискуват оръжия, ако има такива, и той да бъде отведен в полицейския участък или съдилищата, ако е уместно.
- Да се вземат предвид личните и културни особености и положение на жените, както и техните нужди и вида на престъплението.
- Създаване на полицейски части със специално обучение по въпросите на насилието, основано на пола, които предоставят помощ 24 часа в денонощието, седем дни в седмицата.
- Създаване и дооборудване на помещенията в полицейските участъци, където се работи с жертвите и свидетелите, за да се предотврати евентуална вторична виктимизация:
- Отделни чакални, така че жертвите да се чувстват възможно най-спокойни:
 - Стая за деца, ако има такива, която отговаря на техните нужди, за да не присъстват при подаване на жалбата;
 - Място, което предлага необходимата поверителност за изслушване на оплакването.
- Подобряване на оценките на риска, направени в полицейските участъци, чрез

¹¹⁷ Наръчник на полицията на Канарите, наличен на <https://goo.gl/kX2cbH>

отварянето на техния формат и отвъд набора от стандартни въпроси. Необходимо е пострадалата да се разпита от лице, специално обучено в тази област, или да се вземе под внимание доклад, изготвен от специализираните социални служби, които подпомагат жената.

- Гаранции, че при подаване на жалбата в полицейското управление може да бъде извикан опитен адвокат, ако жената желае, или да се предложат други услуги за подкрепа на жертвите (като психолог или педагог), както е посочено в европейското законодателство.
- Изготвяне на план за безопасност по време на първоначалните грижи, получени от жената, в полицейското управление или в специализирана служба.
- Създаване на протокол за разпит на пострадал, който гарантира, че:
 - Жертвата ще разкаже за цялото насилие, а не само за скорошните случаи, за да се направи задълбочен анализ на поведението на насилника и на положението на жената в опасност;
 - На жената се задават конкретни въпроси относно други актове на насилие, физическо и друго – като финансов контрол, задържане на документи, заплахи за нея или членове на семейството, обиди и др.
 - Интервюто се провежда с емпатия, активно слушане, приятелско отношение и уважение, така че жените са готови да опишат целия процес на насилие, а не само последния епизод.
- Да се даде копие от доклада на жената.
 - Задължително е да се оцени текущият риск в случай, че жената се върне у дома след подаване на жалбата, и да се предприемат мерки за нейната защита.
 - Задължително е съдебните органи и полицията да информират жените за правото им да узаконят административното си положение и как това може да бъде постигнато.
 - Задължително е жертвата да бъде насочена към широка мрежа от ресурси и да бъде информирана за възможността за достъп до защитено жилище.
 - След искане на заповед за защита, насилникът следва да бъде доведен пред съда, преди да започне същинското дело.
 - Прилагане на подобрения в последващите действия на полицията, като например¹¹⁸: само едно лице да отговаря за наблюдението на развитието на случая и за предприетите мерки.

¹¹⁸ Добри практики за полицейска намеса в случаи на насилие, основано на пола. Градски съвет и полиция на Валенсия, налични на <https://bit.ly/2G1CiAT>

- Компетентните органи трябва да се уверят, че екипът, отговорен за надзора на случая, винаги е един и същ.
- Осигуряване на достъп на жената до мерки за защита от полицейски служител, на когото е възложено да я наблюдава и да следи развитието на случая.
- Създаване на файл с информацията, необходима за ефективна защита (адрес, телефонни номера на жената и членовете на семейството, училище за децата и мерки за защита на дома, места, посещавани от насилника, превозни средства, които тя кара, снимки, кратка история на случая и криминалния профил на извършителя).
- Служителят трябва да се свърже с жената, ако тя се съгласи с това, като вземе активна, а не пасивна роля в защитата ѝ.
- Създаване на протокол за действие на полицията за ситуации, в които жертвата живее на същото място като насилника (градски райони с малко население, работни места, училища и др.).
- Прилагане на последващи оценки на нивото на риск в ситуации на насилие, основано на пола, по искане на специализирани социални услуги, които подпомагат жените в тази ситуация.
- В оценките на риска е необходимо да се включат децата и лицата, зависими от жената в ситуация на насилие.
- Задължителна координация между полицейските звена и доставчиците на здравни услуги, докато те подпомагат жените, за да се гарантира стабилен и непрекъснат поток от информация и да сведат до минимум извънредните рискови ситуации.
- В ситуации на насилие, включващи деца, под попечителството на насилника: незабавни гражданскоправни мерки, като например посещения под наблюдение или в специални центрове, спиране на правата на посещение или дори препоръка до компетентния съд за отнемане на родителски права.
- Относно мерките по отношение на децата следва да се изисква психологически доклад за тях, за да се адаптират и да се гарантира най-добрият интерес на детето.
- Разработване на система, телефонна линия за помощ или други специфични инструменти, които да позволят на жените бързо да уведомяват служителите на правоприлагащите органи за случаи на неспазване на ЗЗ от нарушителя.
- Въвеждане или усъвършенстване на електронни устройства за следене чрез включване на всички заинтересувани лица, за да се насърчи използването им за оценка на „средна степен риск“ и само в изключителни случаи за „нисък риск“.
- Системите за електронно следене причиняват най-малко неудобства на жените, които се нуждаят от закрила, и трябва да са достъпни и лесни за разбиране за всички жени.

- Въвеждане на електронна база данни, която се актуализира в реално време и е достъпна за специализираните служби за грижа за жените, прокуратурите, полицейските органи и съдилищата. Такава база би могла да подпомогне събирането на статистика.
- По отношение на нарушенията на ЗЗ, да се въведат електронни механизми, позволяващи регистрирането на нарушения, извършени от насилниците, за да се предприемат наказателни мерки, ако това е уместно, като се избягва рискът от повторната виктимизация на жените.
- Гарантиране на адекватен и стабилен бюджет за системите за електронно следене.
- Създаване на информационни материали за обществените организации в ясен, прост и разбираем стил и достъпни на няколко езика, включително:
 - При какви обстоятелства дадено лице може да получи ЗЗ;
 - Как да получи ЗЗ;
 - Мястото, където дадено лице да поиска ЗЗ;
 - Какви мерки могат да бъдат предприети както за жените, така и за децата и другите зависими лица;
- Прилагане на мерки, които водят до по-голямо доверие и близост до правоприлагащите органи в тези ситуации.
- Насърчаване на споразуменията между държавните и местните органи, така че местните правоприлагащи органи, след като оценят нивото на риска, да могат да отговарят за защитата на жените в подобни ситуации, тъй като те са най-близо до тях.
- Координационни съвети на местно ниво, в които да участват служителите, отговорни за защитата на жените, както и специализираните социални служби и други местни услуги от особено значение в района.
- Създаване на извънсъдебни механизми, осигуряващи защитата на жените, които са в извънредно висок риск от насилие, основано на пола, дори когато те самите не го докладват.
- Прилагане и разширяване на всички мерки за защита и тяхното подобряване, свързано с всички форми на насилие, основано на пола.

Препоръките в тази глава насърчават специализираното обучение на полицейските служители, за да се обърне внимание на сложността на този проблем, като се предоставят 24-часови ресурси, провеждат се разпити, които не се ограничават само до най-скорошните прояви на насилие, в подходящи помещения, извършват се оценки на рисковете, които отчитат субективни и обективни фактори, и се въвеждат електронни системи, които предотвратяват нарушения на мерките. И накрая, тази глава препоръчва общи насоки и протоколи как полицейските служители да се справят с такива случаи, за да се гарантира

защитата на жените.

Публичните органи и институции, особено полицията, са отговорни за предотвратяването, защитата и осъждане на агресивното и дискриминационно поведение срещу жените с цел осигуряване на ефективна защита.

Анекс – Заинтересовани страни на местно ниво

- Висш магистратски съвет, Румъния
- Национална агенция за равни възможности на жените и мъжете, Румъния
- Мрежа за превенция и борба с насилието срещу жени, Румъния (25 НПО)
- Национална комисия за борба с трафика на хора, България
- Прокуратура на Република България
- Национален институт на правосъдието, България
- Министерство на вътрешните работи, Главна дирекция „Национална полиция“
- Алианс за защита от насилие, основано на пола, съставен от водещи неправителствени организации
- Висш съдебен съвет, България
- Министерството на външните работи, Офисът на Националния докладчик на Гърция по въпросите на трафика на хора
- Генерален секретариат за равенство между половете – Министерство на вътрешните работи, Гърция
- Председател на Първоинстанционния съд в Атина
- Ръководител на Секретариата на председателя на Върховния съд, Гърция
- Ръководител на Съда за простъпки в Атина
- Ръководител на прокуратурата в Атина
- Началник на отдел „Заповеди за защита“ на Първоинстанционния съд в Атина
- Пресцентър на гръцката полиция, Гърция
- Изследователски център за равенство между половете (К.Е.т.И.), Гърция
- Център за изследвания за жените „ДИОТИМА“, Гърция
- Помощ за действие, Гърция
- Национален статистически институт (Istituto Nazionale di Statistica, ISTAT), Италия
- Министерство на вътрешните работи, Централна администрация на криминалната полиция (Direzione centrale della Polizia Criminale), Италия
- Министерство на вътрешните работи, Министерство на обществената сигурност, Италия
- Министерство на равните възможности, Италия
- Министерство на вътрешните работи на Испания
- Държавна обсерватория за насилие над жени, Испания
- Генерален съвет на испанския съдебен орган
- Правителствена делегация за насилие по полов признак, Испания
- Главна прокуратура на Испания
- Испански омбудсман
- Баски институт на жените (Emakunde)
- Платформата за паралелни доклади по Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените
- Мрежата на жените от Латинска Америка
- Платформа Feminicide.net
- Фондация Aspacia

- Организация Sortzen
- НПО „Жените в конфликтна зона“
- Испанска неправителствена организация Medecins du Monde